

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

ЕКОНОМІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І КРЕДИТУ

ПОДАТОК НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ:
ФІСКАЛЬНО-РЕГУЛЮЮЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ЙОГО ЗМІЦНЕННЯ В УКРАЇНІ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконав: студент 2-го курсу, групи 672-2
денної форми навчання,
спеціальність 072 «Фінанси, банківська
справа страхування та фондовий ринок»
Маренич Володимир Ігорович _____

Керівник: д.е.н., професор
Нікіфоров Петро Опанасович _____

До захисту допущено
на засіданні кафедри
протокол № 6 від «20» листопада 2024 р.
Зав. кафедри фінансів і кредиту
_____ проф. Нікіфоров П.О.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

Маренич В.І. Податок на доходи фізичних осіб: фінансово-регулюючий потенціал та перспективи його зміцнення в Україні. Рукопис. Кваліфікаційна робота на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024.

Аналізуються теоретичні засади становлення та розвитку податку на доходи фізичних осіб, в рамках яких визначено сутнісні характеристики цього податку, його фінансова та регулююча функції у їх проявах або ефектах та досліджено соціально-економічну суть доходів фізичних осіб, їх класифікацію для цілей оподаткування.

Здійснено аналіз практичних результатів утримання податку на доходи фізичних осіб в Україні, тобто оцінено саме фінансовий результат ПДФО як джерела доходів бюджетів усіх рівнів та визначено регулюючі впливи цього податку на економіку і добробут громадян.

Визначено шляхи удосконалення фінансової віддачі та ефекту регулювання податку на доходи фізичних осіб в Україні шляхом зміцнення фінансової функції та посилення регулюючої.

Ключові слова: податок на доходи фізичних осіб (ПДФО), податкова система, фінансова функція, регулююча функція, дохід фізичної особи, класифікація доходів, фінансовий та регулюючий впливи ПДФО, вдосконалення ПДФО.

ABSTRACT

Marenych Volodymyr Personal Income Tax: Fiscal and Regulatory Potential and Prospects for its Strengthening in Ukraine. Manuscript. Qualification work for the second (master's) level of higher education in the specialty 072 "Finance, Banking, Insurance and Stock Market". Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, 2024.

The article analyzes the theoretical foundations of the formation and development of personal income tax, which define the essential characteristics of this tax, its fiscal and regulatory functions in their manifestations or effects, and investigates the socio-economic essence of personal income, its classification for tax purposes.

The author analyzes the practical results of personal income tax collection in Ukraine, i.e., assesses the fiscal result of PIT as a source of budget revenues at all levels and determines the regulatory impact of this tax on the economy and welfare

of citizens.

The author identifies ways to improve the fiscal return and the effect of personal income tax regulation in Ukraine by strengthening the fiscal function and enhancing the regulatory one.

Keywords: personal income tax (PIT), tax system, fiscal function, regulatory function, personal income, income classification, fiscal and regulatory impact of PIT, improvement of PIT.

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ **В.І. Маренич**

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ І	
ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ.....	9
1.1. Сутнісні характеристики податку на доходи фізичних осіб, його фінансова і регулююча функції.....	9
1.2. Соціально-економічна суть доходів фізичних осіб, їх класифікація.....	17
Висновки до першого розділу.....	23
РОЗДІЛ ІІ.	
АНАЛІЗ ПРАКТИЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ УТРИМАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	26
2.1. Оцінка фінансового результату податку на доходи фізичних осіб	26
2.2. Практика використання регуляторного впливу податку на доходи фізичних осіб	37
2.3. Специфіка утримання податку на доходи фізичних осіб в умовах воєнного стану.....	42
Висновки до другого розділу.....	45
РОЗДІЛ ІІІ.	
ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ВІДДАЧІ ТА ЕФЕКТУ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ	47
3.1. Підходи до вдосконалення податку на доходи фізичних осіб у сучасній Україні.....	47
3.2. Зміцнення фінансової функції та посилення регулюючої у вдосконаленні податку на доходи фізичних осіб	54
Висновки до третього розділу.....	63
ВИСНОВКИ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	68
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми. Податок на доходи фізичних осіб є одним із основних джерел як доходів державного бюджету, так і доходів місцевих бюджетів, сумарно перевищуючи такі джерела, як податок на прибуток підприємств та акцизи. Проте, це аж ніяк не свідчить про достатність фіскальної та регулюючої ролі даного податку та вимагає пошуку додаткових результатів від податку на доходи фізичних осіб при його застосуванні. Це дозволить визначити позитивні та негативні характеристики функціонування ключового загальнодержавного бюджетоутворюючого податку та усвідомити, що потрібно для його вдосконалення в умовах військового стану та повоєнної відбудови України.

Практика тривалого існування податку на доходи фізичних осіб показує, що не дивлячись на непослідовні зміни у податковій системі, актуальними залишаються і надалі питання, які стосуються укріплення бюджетного наповнення та підвищення регулятивного наслідків даного податку. Враховуючи вище зазначене та наявність певних протиріч у сфері оподаткування податком на доходи фізичних осіб, існує нагальна потреба у подальшому аналізі як теоретичних засад, так і розробки практичних підходів до розуміння й урахування соціально-економічних ефектів цього податку, що базується на глибокому та всебічному аналізі усіх характеристик його структурних функціональних складових та застосуванні вдалого закордонного досвіду у цій сфері.

Особливо актуальною ця проблематика стає, враховуючи практику небажання розкривати інформацію про доходи та звичайно ухилення від сплати податку, різкого збільшення трудової міграції, значного поглиблення фінансово-економічних суперечностей під час війни та необхідності укріплення фіскальної бази і регулюючої ролі держави.

Проблеми реалізації податку на доходи фізичних осіб аналізуються у працях таких українських учених як О. М. Десятнюк, Т. І. Єфименко, Л. А.

Задорожня, Т. О. Кізима, А. І. Крисоватий, І.О. Лютий, Л. П. Сідельникова, М. О. Слатвінська, К. І. Швабій, А. М. Соколовська та інші учені.

Такі зарубіжні учені як С. Брю, А. Лаффер, К. Макконнелл, Дж. Міль, А. Пігу, Дж. Хікс, М. Скотт, А. Сміт також зробили суттєвий внесок у розвиток теоретико-практичних засад функціонування сфери ПДФО. При цьому необхідно констатувати, що недостатньо проаналізованими та вивченими залишаються надалі теоретичні і практичні складові розуміння та оцінювання окремих впливів податку на доходи фізичних осіб. Саме тому суттєво важливою стає необхідність подальшого наукового пошуку, теоретичного осмислення та практичного обґрунтування нових шляхів з удосконалення податку на доходи фізичних осіб у розрізі укріплення його фіскального та зростання регулюючого потенціалів.

Значимість вище наведених питань визначила вибір теми кваліфікаційної роботи, мету та завдання роботи та відповідну логіку і структуру.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних основ та практичних підходів, які стосуються удосконалення податку на доходи фізичних осіб у розрізі зміцнення його фіскального та посилення регулюючого потенціалів. Для досягнення визначеної мети необхідно було вирішити наступні **завдання**:

- розглянути теоретичну базу функціонування податку на доходи фізичних осіб, а також розкрити розкрити його сутнісні характеристики та функціональний потенціал;
- проаналізувати теоретичні підходи до визначення економічної суті доходів фізичних осіб та їхньої класифікації;
- здійснити аналіз оцінки фіскального потенціалу податку на доходи фізичних осіб в Україні й виділити чинники впливу фіскальної функції;
- показати практику регулюючого потенціалу податку на доходи фізичних осіб та обґрунтувати вплив відповідних факторів на формування регулюючого ефекту цього податку в Україні;

- оцінити специфіку утримання ПДФО в Україні в умовах воєнного стану;
- обґрунтувати науково-практичні підходи до вдосконалення податку на доходи фізичних осіб в Україні, враховуючи міжнародний досвід;
- показати шляхи укріплення фіскального та посилення регулюючого потенціалу в реалізації відповідних функцій податку на доходи фізичних осіб.

Об’єктом кваліфікаційної роботи виступає сфера дії податку на доходи фізичних осіб з реалізацією його фіскальної та регулюючої функцій.

Предмет дослідження – теоретичні та практичні підходи в аналізі податково-бюджетного та регулятивного впливів податку на доходи фізичних осіб в Україні.

У кваліфікаційній роботі, щоб досягти поставленої мети, застосовуються такі загальнонаукові та спеціальні **методи дослідження** як діалектичний, історико-логічний, методи індукції та дедукції, аналізу, синтезу та наукової абстракції, ретроспективного аналізу, теоретичного узагальнення і порівняння, систематизації та графічний метод.

Інформаційну базу роботи становлять нормативно-правові та законодавчі акти Верховної Ради України, дані Державної служби статистики України, Міністерств фінансів та економіки України, Державної податкової служби України, Державного веб-порталу бюджету для громадян, матеріали фахової літератури як українських, так і зарубіжних авторів, монографічних і періодичних видань та публікацій, які стосуються питань фінансів і податків.

Характеристика структури роботи. Перший розділ роботи присвячено визначенню теоретичних засад становлення та розвитку податку на доходи фізичних осіб, в рамках яких розглядаються сутнісні характеристики даного податку, його фіскальна та регулююча функції, а також суть доходів фізичних осіб та їх класифікація.

У другому розділі здійснено аналіз практичних результатів утримання податку на доходи фізичних осіб в Україні, для чого оцінено фіскальний результат даного податку, тобто його внесок в доходи бюджетів усіх рівнів та

досліджено регулюючі впливи цього податку на економіку та добробут громадян. У третьому розділі наведено шляхи удосконалення фіскальної віддачі та регулюючого ефекту податку на доходи фізичних осіб в Україні, визначено підходи до його вдосконалення та зміцнення фіскальної і регулюючої функцій цього податку.

Науковою новизною роботи можна вважати узагальнення теоретичних засад аналізу ПДФО та визначення конкретних підходів до вдосконалення податку на доходи фізичних осіб в сучасній Україні внаслідок зміцнення фіскальної функції та посилення регулюючих ефектів цього податку.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ

1.1. Сутнісні характеристики податку на доходи фізичних осіб, його фіскальна і регулююча функції

Сучасна наука та політико-економічна практика визнають податки як об'єктивно необхідне та загальновизнане економічне явище, яке повністю визначається існуванням та функціонуванням держави і продукуванням необхідних суспільних благ.

Розуміючи податки як складову механізму перерозподілу частини створеного у державі ВВП, їх визначають як базу, тобто як основу фінансових ресурсів держави, а застосування податків як інструменту вирівнювання асиметрій ринкового саморегулювання теорія і практика розглядають суттєвим важелем регулювання на мікро- та макрорівнях.

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є найважливішим елементом податкової системи держави, маючи на увазі притаманні йому бюджетоутворюючі спроможності та суттєво важливі риси ефективного інструменту втілення в життя різноманітних пріоритетних програм соціально-економічного розвитку країни через регулювання рівня доходів населення.

Саме тому заслуговує на особливу увагу теоретичне обґрунтування соціально-економічних, сутнісних характеристик податку на доходи фізичних осіб, тобто визначення його найважливіших ознак через функціональну призму та характеристики притаманних йому впливів або ефектів.

Суть цього податку, в сенсі розкриття його як економічної категорії, розуміється як усупільнення частки індивідуальних доходів, які є складовою ВВП. Водночас, розкриття цієї суті в сенсі економічних характеристик,

здійснюється у процесі перерозподілу валового продукту між різними суб'єктами оподаткування та створення різних джерел для фінансування виробництва товарів суспільного споживання.

У вітчизняній науці існують різні підходи до тлумачення суті податку на доходи громадян, маючи на увазі відсутність правового регламентування та значне розмаїття наукових підходів до його визначення. Різні підходи учених до визначення суті ПДФО подаються у табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Наукові погляди учених-економістів до визначення суті ПДФО

Безверхий К.В. [5]	Загальнодержавний податок, який стягується з доходів фізичних осіб і сплачується платником податку або податковим агентом
Гайдай В.І. [9]	Загальнодержавний прямий податок, порядок стягнення якого регулюється четвертим розділом Податкового кодексу України
Лободіна З.М. [28]	Інструмент, що впливає на соціально-економічний розвиток країни
Дутова Н.В. [22]	Інструмент прямого оподаткування у податковій системі України
Александрюк Т.Ю. Дулік Т.О. [21]	Фінансовий стабілізатор, який має владу зростати швидкими темпами під час економічного підйому, ніж доходи платників, і знижуватися вільніше під час економічного спаду вимагається з індивідуальними.
Кир'язова Т.О. [30]	Одне з ключових джерел наповнення державного бюджету, яке використовується для регулювання доходів і накопичень різних верств населення
Кміть В.М. [26]	Важливий регулятивний важіль, що розподіляє фінансові ресурси між населенням і державою
Задорожня Л.А. [23]	Важливий чинник, що впливає на економічне зростання, ефективність праці, рівень зайнятості та безробіття, розмір соціальної виплати, перерозподіл доходів, рівень тіньової економіки, розвиток людського капіталу та зниження соціальної нерівності.
Масленніков Є.І. [37]	Обов'язковий платіж, що стягується з доходів фізичних осіб і направляється до загальнодержавного державного бюджету.
Сомова В.В. [49]	Інструмент розподілу доходів домогосподарств
Чижевська Л.В. [69]	Платіж фізичної особи за послуги, що надаються їй місцевою громадою на її ж території

Аналітика різних підходів до визначення суті ПДФО показує багатогранність цього поняття. У більшій мірі вчені-економісти виділяють

характеристики саме прямого оподаткування та інструменту джерела доходів регулятивного впливу на ряд соціально-економічних процесів.

Маючи на увазі відсутність правової основи самого визначення податку на доходи фізичних осіб та різноманітність визначень його науковцями можемо, на наш погляд, трактувати його, базуючись на сукупності характеристик як загальнодержавного прямого податку, а також форми індивідуального оподаткування доходів громадян.

Таким чином, ПДФО – це законодавчо визначений прямий обов’язковий платіж фізичної особи до бюджетів сфери публічних фінансів, його сплата як обов’язок податкоплатника існує тільки при отриманні доходу, який виступає саме об’єктом оподаткування згідно з чинним законодавством.

Призначення та суть податку на доходи фізичних осіб потрібно також визначати за допомогою його функцій та через притаманні йому ефекти.

Податок як інструмент перерозподільних відносин між державою та окремими соціальними рошарками податкоплатників, реалізує притаманні йому функції. Функція податку означає реалізацію притаманних йому властивостей в дії. Як і при визначенні суті ПДФО існує плюралізм думок учених, так і по якісному складу функцій цього податку немає одностайної думки (див. табл. 1.2.).

Отже, визначення функцій податку досить дискусійне, тому що учені виокремлюють цілу низку функцій, а саме: економічну, фіскальну, регулюючу, розподільчу, соціальну, контрольну, стимулюючу та дестимулюючу.

Проте абсолютна більшість учених як визначальні виокремлюють тільки дві функції – фіскальну й регулюючу і це зрозуміло. Безперечно усі підкреслюють фіскальну функцію, котра передбачає передачу частини доходу податкоплатника у централізовані фонди для реалізації державою своїх функцій. Якщо брати інші функції податку – то тут погляди різняться, отже на таблиці 1.2., як зазначалось подаємо ці різні погляди.

Таблиця 1.2.

**Погляди представників вітчизняної науки щодо складу функцій
ПДФО**

Автори	Функції								
	фіскальна	регулююча	розподільна	розподільно-регулююча	соціальна	стимулююча	дестимулююча	контрольна	економічна
І. О. Лютий [63], З. М. Лободіна [29], Л.Б. Бараник [4], В.А. Валігура, Ф.П. Ткачик, [68]	✓	✓							
В. М. Мельник [39]						✓	✓		
Є.І. Масленніков [37]	✓			✓					
А.В. Овчінніков [63]	✓		✓		✓				
А. М. Соколовська [48]	✓	✓			✓				
Л. М. Демиденко [13]	✓				✓				
Л. В. Юрчишена [73]	✓	✓							
Н. Ю. Рекова [14]	✓		✓						✓

Джерело: складено на основі

Виділення стимулюючої та стримуючої функцій виглядає нелогічним тому, що стимулювання та дестимулювання є проявами регулюючої функції. Подібний підхід стосується як соціальної, так і економічної функції, тому що відповідні впливи податку є наслідком податкового регулювання, тобто вони теж є проявами регулюючої функції.

Отже, аналізуючи соціально-економічну природу податку на доходи фізичних осіб та беручи до уваги обґрунтовані позиції значної кількості науковців, можна виділити саме дві базові функції, тобто фіскальну і регулюючу з притаманними цим функціям формами прояву.

У виконання фіскальної функції стягнення податку на доходи фізичних осіб однозначне, а ось регулююча функція є багатогранною та проявляється

вона або у стимулюючій чи стримуючій, а також у компенсаційній формі впливу.

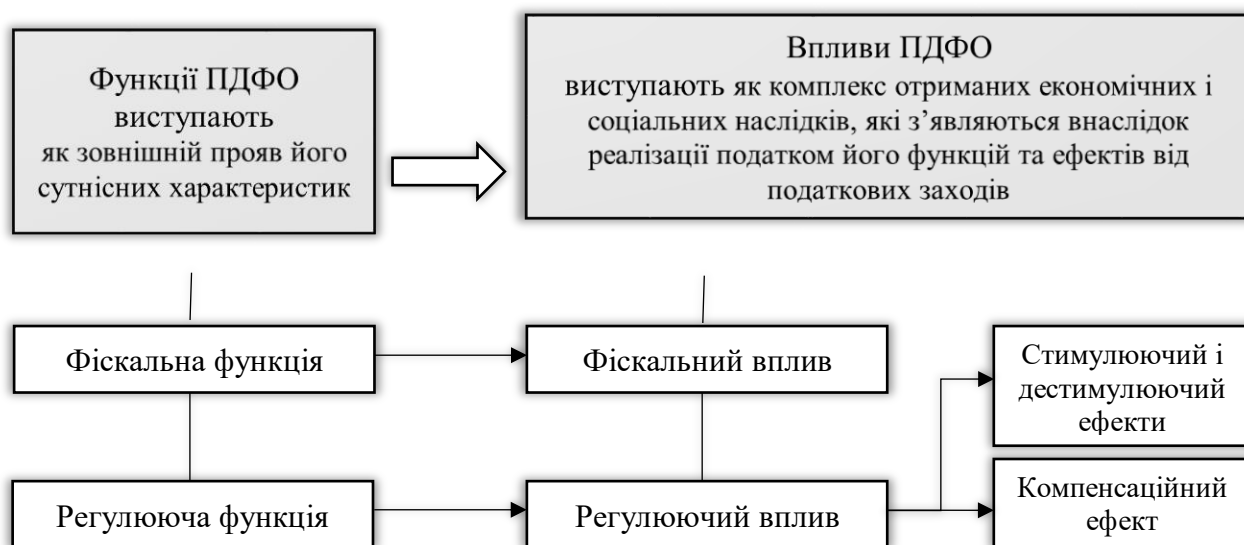
Саме регулююча функція податку в сенсі стимулюючого або стримуючого прояву відбувається через різні умови його утримання. А реалізації регулюючої функції через компенсаційну форму втілюється при використанні пільг та їх впливу на визначення чистого доходу громадянина-податкоплатника.

Фіскальна та регулююча функції у своїй дії в певній мірі конкурують. Це пов'язано, перш за все з тим, що результатом їх реалізації виступають по суті протилежні ефекти. Отже, соціально-економічна суть податку на доходи фізичних осіб у сенсі його діяльнісних властивостей та належних йому впливів несе в собі внутрішню протилежність конкуруючих цілей.

У рамках тематики дослідження необхідно, на наш погляд, також визначити зміст поняття «податковий ефект». Під податковим ефектом або впливом, як правило, розуміють комплекс тих економічних і соціальних наслідків, які з'являються у результаті реалізації податком його функцій та впливу податкових заходів. А цими податковими заходами вважають ті, які використовують саме в податковій системі задля впливу на основні елементи податків, на їх розмір та величину, своєчасність та достовірність, тобто це цифровізація податкових процесів, наявність е-сервісів, податкове консультування тощо.

Взаємодію та взаємовплив функцій та ефектів ПДФО у теоретичному сенсі можна показати наступним чином як зображено далі на рис. 1.1.

Отже, існує прямий взаємозв'язок між функціями податку та податковими ефектами, а тому результатом реалізації фіскальної функції ПДФО виступає фіскальний вплив, а регулюючої функції – безумовно, регулюючі впливи, але у компенсаційній, стимулюючій та дестимулюючій формах прояву. Тобто в реаліях будь-який податок взагалі і ПДФО зокрема, створюють певний податковий ефект – певні економічні та соціальні зміни. Узагальнення та класифікацію впливів ПДФО можна побачити на рис.1.2.

Джерело: складено на основі [20]

Рис. 1.1. Взаємодія та взаємовплив функцій та ефектів ПДФО

Джерело: складено на основі [28]

Рис.1.2. Узагальнення впливів податку на доходи фізичних осіб

Безумовно, економічний вплив (зміст) податкових ефектів є основним, визначальним і в його рамках реалізуються як фіскальний, так і регулюючий

ефекти. Фіскальним результатом податку на доходи фізичних осіб є кошти, які надійшли до бюджетів різного рівня залежно від дії різних чинників, які закладені в самий механізм оподаткування доходів громадян та всіх податкових заходів. А регулюючий ефект ПДФО – це результат впливу податкового навантаження цього податку на чистий дохід платника та використання податкових заходів.

Соціальний вплив податкових ефектів є поєднувальним, а соціальний ефект – це похідна регулюючого ефекту. Зрозуміло, що соціальний ефект узагалі визначається розмірами державного регулювання економіки, зокрема як результат заходів податкової політики задля регулювання рівня добробуту населення, який безпосередньо пов'язаний із рівнем чистого доходу фізичних осіб та відображається на розвитку національної економіки.

Фіскальний результат ПДФО безумовно є головним, базовим, згідно з розумінням податку, коли передбачається вилучення певної частини доходу фізичної особи – платника податку задля створення матеріальної бази для реалізації державою власних функцій. А регулюючий ефект сутнісно виступає як надбудова фіскальної основи і є невід'ємним елементом соціально-економічних трансформацій.

Регулюючий вплив у плані стимулів або антистимулів податку можна зрозуміти через ефект податкових інструментів на прийняття платником фінансово-економічних рішень щодо власних доходів.

Чітким прикладом стимулюючої та дестимулюючої форм впливу регулюючої функції ПДФО в існуючому законодавстві України є різниця в умовах оподаткування дивідендів за критеріальними ознаками резидентського статусу емітента та приналежності податкового суб'єкта до платників на прибуток підприємств.

В Україні для неактивних доходів (дивіденди, проценти, рента) використовують ставку ПДФО – п'ять відсотків, а для дивідендів, нарахованих податковим суб'єктом, який уже нерезидент або резидент, що являється платником по спрощеній системі оподаткування або звільнений від сплати

податку на прибуток підприємств, – тут уже застосовується ставка ПДФО дев'ять відсотків.

Підкреслимо також, що у Податковому кодексі України передбачений випадок, коли реінвестиції взагалі не оподатковуються, коли: «не включаються до розрахунку загального оподаткованого доходу дивіденди, які нараховуються на користь платника податку у вигляді акцій, емітованих юридичною особою – резидентом, що нараховує такі дивіденди, за умови, що таке нарахування жодним чином не змінює пропорцій участі всіх акціонерів у статутному фонді емітента, та в результаті якого збільшується статутний фонд емітента на сукупну номінальну вартість нарахованих дивідендів» [17].

Саме така диференціація умов оподаткування дивідендів стимулює реінвестиції, сприяє фінансово-економічній активності українських підприємств, та й ще створює певний фіскальний резерв, а також дестимулює вплив капіталу за кордон.

Як приклад стримуючого ефекту регулюючого впливу ПДФО можна розглянути норму діючого законодавства України, яка регулює диференціацію ставок ПДФО в процесі оподаткування доходу від продажів у рамках поточного податкового року більш ніж одного об'єкту нерухомого або рухомого майна та ще одного такого об'єкта за ставкою п'ять відсотків, а продажу третього - за ставкою 18%. Таким чином, гальмуються спекулятивні операції на ринках рухомого і нерухомого майна. У статті 174 п.2 Податкового кодексу вказано, що схожі інструменти застосовуються «при оподаткуванні спадщини залежно від рівня родинності та резидентського статусу спадкоємців і спадкодавців» [24].

Суттєвими важелями податкового регулювання у сфері ПДФО є податкові соціальні пільги та податкові знижки. Як відомо, податкова соціальна пільга є головним важелем, спрямованим на зменшення податкового тягара з ПДФО через коригування чистого доходу громадянина внаслідок значного скорочення податкової бази.

Ще одним важливим інструментом регулювання оподаткування в

рамках реалізації компенсаційного впливу ПДФО являється податкова знижка, тобто, по суті скорочення сумарного річного доходу на суму понесених витрат, згідно з вимогами чинного законодавства.

Узагалі, в цілому компенсаційні ефекти проявляються у різноманітних галузях соціально-економічного життя суспільства, наприклад, у таких сферах, що орієнтуються на людину: освіта, охорона здоров'я, охорона довкілля, благодійність, лайфове страхування, недержавне пенсійне забезпечення тощо.

Підкреслимо також, що впливи та ефекти, притаманні податку на доходи фізичних осіб, найбільшою мірою втілюються тоді, коли в бюджети різних рівнів згенеровано максимально можливі суми з цього податку і у суспільстві існує соціально справедливе співвідношення доходів різних категорій громадян після оподаткування. Безумовно досягнення такого максимального і фіскального, і регулюючого впливів є скоріше ідеалом та можливе тільки теоретично, коли наявна повна реалізація потенціалу цього податку.

Сьогодні оптимальним рішенням у реалізації конкуруючих функцій податку є суперечливе поєднання його бюджетних та регулюючих пріоритетів для досягнення компромісного співвідношення цих наслідків після оподаткування.

1.2. Доходи фізичних осіб, їх сутність та класифікація

В економіці дохід є одним з найбільш важливих понять та наукових категорій, які свідчать про рівень соціально-економічного життя суспільства. В ринковій економіці роль доходу суттєво зростає, тому що зростають спроможності та збільшуються можливості його отримання, а ще дохід виступає також одним із найбільш важливих об'єктів оподаткування, хоча не існує єдиного та узгодженого всіма визначення цієї категорії.

В економічній науці поняття «дохід» аналізується як у широкому, так і у вузькому значеннях. Відомі американські учені-економісти Кемпбелл

Макконнелл та Стенлі Брю розглядають «дохід у широкому сенсі як грошові та натуральні надходження до суб'єктів суспільного життя, а у вузькому сенсі – дохід являє собою грошовий потік в одиницю часу» [75].

Узагалі в рамках аналізу доходів, як правило, беруть до уваги взаємообумовленість двох понять – «потік» і «запас». Дохід – це грошовий потік з факторних джерел у формі зарплати, бізнесових прибутків, процента, дивіденду та ренти. А запас – це уже накопичені грошові та матеріальні ресурси у певний момент часу. По-іншому, потік служить джерелом створення запасу, а запас при певних конкретних умовах стає інструментом отримання доходу.

Український учений Швабій К.І. у одній із своїх праць застосовує подвійний підхід до розуміння поняття доходу, підкреслюючи, що «дохід можна розглядати як потік або запас. Потік – це сукупність корисності, що створюється або використовується протягом одиниці часу. Запас – це кількість товарів, послуг, праці, грошей, які існують у даний момент» [71, с. 20].

Узагалі в економічній літературі існує значна різноманітність наукових підходів щодо розуміння поняття «дохід». Виокремлюють різні ознаки доходу та деталізують його форми, джерела отримання, а ще «суб'єктів привласнення та призначення» [54].

Що стосується ключових понять податкового права України у сенсі розуміння суті доходів то безпосередньо дефініція «доходи» у податковому законодавстві нашої держави вперше була заявлена у Законі України від 22.05.03 року «Про податок з доходів фізичних осіб», у якому дохід визначається як «сума будь-яких коштів, вартість матеріального й нематеріального майна, інших активів, що мають вартість, у тому числі цінних паперів або деривативів, одержаних платником податку у власність або нарахований на його користь, чи набутих незаконним шляхом протягом відповідного звітного періоду з різних джерел як на території України, так і за її межами» [62].

Податковий кодекс у 2011 році визначив доходи як загальну суму

доходу податкоплатника від усіх джерел, який «отримано протягом зазначеного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, так і за її межами» [54]. Таке визначення доходів є класичним терміном саме податкового права і у ньому зазначено види діяльності, способи нарахування чи виплати доходів та, безумовно, джерела їх походження, хоча аж ніяк не розкрито суть доходів.

З часом Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи від 28.12.2014 р. № 71VIII» [58] це визначення було відкинуто, тобто правове розуміння доходів у вітчизняному податковому законодавстві фактично і сьогодні не існує.

Зрозуміло, що поняття «доходи» є базовою категорією системи оподаткування взагалі та оподаткування доходів фізичних осіб зокрема. На наш погляд, «доходи – це грошові та негрошові ресурси або надходження в матеріальній та нематеріальній формі, які отримані податкоплатником за певний період з різних джерел як на території України, так і поза нею» [35].

В українському податковому законодавстві також немає класифікації доходів фізичних осіб. У Податковому кодексі України наведено розділення доходів за критерієм джерела їх походження, проте не існує узгодженості визначень, які подано у ст. 14 Податкового кодексу, коли у визначенні доходу з джерелом походження з України та доходу, з джерелом за її межами, відсутній однаковий підхід до визначення територіальності. А експерти свідчать, що причина такої неузгодженості лежить у відсутності у кодексі базового визначення поняття «дохід».

За міжнародною класифікацією, існують шість головних, тобто базових джерел доходу:

- трудові доходи;
- підприємницькі доходи;
- інвестиційні доходи;
- соціальні трансфери від держави;

- доходи від власності;
- сімейна допомога й різноманітні трансферти [11].

Згідно правил Державної Служби Статистики України доходи її населення являють собою суми, нараховані «у грошовій та натуральній формах, у вигляді заробітної плати, прибутку та так званого змішаного доходу, доходу отриманого від власності, а також різноманітних соціальних допомог, виплат та інших соціальних трансфертів» [67]. На відмінну від міжнародного стандарту класифікації, тут не виокремлюються інвестиційні доходи, які входять до доходів від власності як доходи від фінансових та нефінансових активів. Це пояснюється, мабуть, явно практичними нюансами обробки статистичної інформації, зважаючи на те, що ця група акумулює малу частку доходів. Проте, з метою оподаткування краще було б виокремити у класифікації окрему групу інвестиційних доходів, адже існує виділення в Податковому кодексі категорії пасивних доходів.

Підкреслимо, що у податковому праві України не надаються критерії визначення пасивних доходів, а тільки надається перелік доходів, які відносять до даної групи саме з метою оподаткування без логічного протиставлення до протилежної групи активних доходів.

Серед фахівців не існує однієї думки щодо групування доходів за спільними ознаками, а тому враховуючи різноманітність джерел доходів фізичних осіб, необхідно, маючи на увазі комплексний підхід до групування доходів враховувати особливості українського оподаткування із використанням зарубіжного досвіду в частині класифікації доходів задля оподаткування.

Наприклад, «в Іспанії доходи фізичних осіб з метою оподаткування поділяють на активні та пасивні у Фінляндії – на активні, пасивні, та інвестиційні, у Канаді також як у Фінляндії – на активні, пасивні та інвестиційні, у Болгарії – на активні, пасивні та доходи від інших джерел, а у Швеції – на зароблені доходи, реінвестовані доходи та доходи від капіталу» [40, 55, 60, 61].

В Україні різноплановість наукових підходів, несистемний характер, відсутність чітко визначених підходів і критеріїв та правового врегулювання класифікації доходів громадян приводить до непорозумінь щодо суті та чіткого розмежування базових понять. А тому для розробки класифікації доходів фізичних осіб потрібно узагальнити наукові погляди українських та іноземних учених, усвідомити діючі тенденції у сфері значних змін шляхів та джерел отримання доходів та відповідно правового регламентування їх оподаткування.

У літературі існують економічні класифікації доходів за різними критеріями, таких критеріїв багато, проте, класифікацію доходів фізичних осіб задля оподаткування необхідно проводити за специфічними критеріями, а саме – за етапами створення, за приналежністю до оподаткування, по критерію джерела походження, за резидентським статусом та за критеріями прикладених зусиль. Коротко розкриємо їх:

- за етапом створення доходи виокремлюють як доходи до оподаткування та після оподаткування;
- за приналежністю до оподаткування вирізняють ті доходи, які повинні оподатковуватися згідно діючого податкового законодавства та неоподатковувані доходи, тобто такі які не підлягають оподаткуванню по правилам діючого податкового законодавства – це соціальні виплати, стипендії, аліменти, пенсії тощо;
- за резидентським статусом доходи поділяють на доходи резидентів, тобто громадян України та нерезидентів (іноземців);
- по критерію джерела створення доходи поділяють на створені в Україні та поза її межами;
- за критерієм прикладених зусиль, як правило, класифікують доходи на дві окремі групи: активні та неактивні різновиди. Активні доходи – це такі доходи, які можна отримати при постійній та активній діяльності фізичної особи, тут можна виокремити ще два підвиди доходів: трудові та бізнесово-торгівельні.

Трудові доходи – це доходи від заробітної плати та оплати праці у рамках незалежної професійної діяльності (художники, митці, адвокати тощо), а також доходи як грошові виплати військовослужбовцям.

А бізнесово-торгівельні доходи у рамках активного виду доходів – це, як правило, доходи від продажу об'єктів власності (фінансові та нефінансові активи) та дрібного активного бізнесу.

Неактивні доходи – це протилежні до активних, тобто – це група доходів, які можна отримати без постійної активної діяльності фізичної особи-беніфіціару.

А серед неактивних доходів необхідно виокремити інвестиційні та пасивні різновиди доходів. При цьому інвестиційний різновид доходів – це такі доходи, визначальною ознакою яких виступає відсутність необхідності активної постійної участі громадянина у діях щодо їхнього приросту. До пасивного різновиду доходів відносяться такі доходи, характерною ознакою яких є відсутність активної участі громадянина у діяльності по їх формуванню, тобто – це спадщина, різні види виграшів, благодійна допомога, призи подарунки тощо.

Таким чином, до інвестиційних доходів необхідно віднести доходи, які отримані від надання у користування, яке оплачується, об'єктів власності, тому такими доходами від фінансових активів є дивіденди, проценти, страхові виплати, роялті. У свою чергу, доходами, які одержані від передачі у платне користування нефінансових активів, є доходи житлового найму, від оренди та суборенди.

Зазначимо, що цю класифікаційну групу доходів, яку визначено як інвестиційні доходи від неактивного різновиду доходів, як правило, відносять до пасивних. У діючому податковому законодавстві України немає визначення пасивних доходів. При аналізі складу пасивних доходів, регламентованих Податковим кодексом, можна побачити явні недоліки цього переліку. Наприклад, у одному із пунктів Податкового кодексу України пасивні доходи – це доходи, які одержані як проценти, дивіденди, страхові виплати,

роялті та відшкодування. Проте, вже у наступному пункті подано значно більший перелік доходів, які теж визначають у категорії пасивних доходів. При цьому згідно Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи № 71 VIII від 28 грудня 2014 року» [57] було збільшено кількість пасивних доходів шляхом включення доходів від продажу цінних паперів, а тому в цьому переліку окрім дивідендів і відсотків перераховані ще такі доходи як дохід за іпотечними облігаціями та сертифікатами, дисконтні доходи, дохід за сертифікатом по операціям з нерухомістю, інвестиційний дохід, включно з доходом від операцій з ОВДП, а також від курсоутворення валюти, але не фіксуються страхові виплати і відшкодування, що є своєрідною суперечністю у Податковому кодексі України.

Висновки до першого розділу

На базі теоретичних підходів, представлених у вітчизняній фінансовій науці щодо розкриття соціально-економічної природи ПДФО, необхідно виокремлювати дві основні функції даного податку – регулюючу і фіскальну з притаманними їм формами прояву. При цьому функціональна реалізація податку на доходи фізичних осіб у розумінні наповнення бюджетів має певне негативне навантаження у свідомості податкоплатників, тому що обов’язкове вилучення частини особистого доходу громадянина сприймається як вимушено обов’язковий та персоналізовано безоплатний платіж. Проте реалізація податком регулюючої функції загалом нівелює цей вплив і проявляється на персональному рівні шляхом коригування рівня чистого доходу громадянина податкоплатника через надання суспільних благ.

Стягнення податку на доходи фізичних осіб у розумінні реалізації ним фіскальної функції, тобто наповнення бюджетів однозначне, а регулююча функція вже є багатогранною та реалізується за допомогою стимулюючої, гальмуючої та компенсаційної форм впливу. При цьому реалізація фіскальної та регулюючої функцій, як правило, конкурують між собою і пояснюється це

тим, що внаслідок їх реалізації з'являються протилежні ефекти. По-іншому, соціально-економічні характеристики податку на доходи фізичних осіб у розумінні його прагматичних властивостей та властивих йому впливів має внутрішню протилежність конкуруючих цілей.

У цілому «податок на доходи фізичних осіб» є прописаним у законодавстві обов'язковим платежем людини до бюджетів різних рівнів, однозначний обов'язок сплати якого з'являється у податкоплатника, коли він отримує дохід, як об'єкт оподаткування згідно з діючим законодавством, будучи загальнодержавним прямим податком, він виступає формою індивідуального оподаткування доходів фізичних осіб. Під «податковим впливом або ефектом» розуміються отримані економічні та соціальні наслідки, які з'явилися як наслідок виконання податком його функцій та впливу податкових заходів. А податкові заходи – це ті, що діють у податковій сфері, щоб впливати на основні складові податків, на їх величину, розмір, достовірність та своєчасність.

«Фіскальний вплив податку на доходи фізичних осіб» означає результат надходжень цього податку до бюджетів різних рівнів і залежить він від впливу різних чинників, закладених у самий процес утримання податку з доходів фізичних осіб та системи податкових заходів, а під «регулюючим впливом податку на доходи фізичних осіб» треба розуміти вплив податкового тягаря ПДФО на чистий дохід громадянина-податкоплатника та використання окремих податкових заходів.

При цьому впливи або ефекти, притаманні податку на доходи фізичних осіб, найбільш результативні у тому випадку, коли у державному бюджеті генеруються максимальні надходження з окремо взятого джерела і, що важливо, водночас, що справедливе співвідношення доходів різних прошарків населення після оподаткування дотримується.

Аналіз сутності та класифікації доходів свідчить, що узагальнено це грошові та негрошові надходження в матеріальній та інших формах, отримані податкоплатником у рамках певного проміжку часу з різних джерел як на

території України, так і поза її територією. У літературі існує системне розуміння класифікації доходів фізичних осіб, яка включає як класифікацію доходів по загальнооекономічному критерію, так і класифікацію доходів фізичних осіб з метою оподаткування. Класифікація доходів фізичних осіб задля стягнення податку відбувається за такими ознаками як етап створення, приналежність до оподаткування, статус резидента, джерело походження та ознака прикладених зусиль. Виділення доходів фізичних осіб задля оподаткування, які побудовані за певними елементами та збільшені різними видами доходів, об'єднаних по критерію прикладених зусиль на активні, тобто трудові й бізнес-торговельні та неактивні, тобто пасивні й інвестиційні дозволяє пояснювати та вдосконалювати податок на доходи фізичних осіб через різноманітні пропозиції саме в частині оподаткування окремих специфічних видів доходів та в результаті посилити впливи цього податку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРАКТИЧНИХ РЕЗУЛЬТАТІВ УТРИМАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

2.1. Оцінка фіскального результату податку на доходи фізичних осіб

Оцінка результату реалізації фіскальної функції податку на доходи фізичних осіб передбачає визначення певних показників.

Перший період незалежності України у трансформації ПДФО, скоріше можна вважати як першопочатковий у розбудові держаної системи прибуткового оподаткування громадян, усвідомлення її базових параметрів, спрямованих на реалізацію податкових надходжень до бюджету та вирівнювання значних розривів у розмірах доходів фізичних осіб. Аналіз фіскальних результатів ПДФО свідчить, що у той період в оподаткуванні індивідуальних доходів громадян панувала радянська модель, враховуючи грошову реформу та гіперінфляцію. А ось наступний етап, який розпочався у 2004 році, після прийняття Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб», визначається створенням нового розуміння оподаткування доходів фізичних осіб, яке, безумовно, вплинуло на фіскальні результати даного податку.

Узагалі, протягом 2004-2010 років, навіть в умовах постійних змін у податковому законодавстві, відчувалась необхідність кардинальних зрушень у податковій практиці в сфері оподаткування доходів фізичних осіб. Уже у 2011 році з прийняттям Податкового кодексу України розпочався більш науково обґрунтований розвиток податкової системи, а постійне удосконалення ПДФО та пристосування податкового права України до реальних умов сьогодення тривають і далі. Тому при аналізі фіскальних ефектів ПДФО, необхідно робити це за визначеними показниками у розрізі двох важливих за своєю суттю часових проміжків: 2004-2011 роки та

починаючи з 2012 року і по сьогоднішній день.

Податок на доходи фізичних осіб, маючи великий бюджетний потенціал та параметри, відіграє головну роль у процесі перерозподілу доходів громадян та забезпеченні ресурсної достатності бюджетів усіх рівнів [14; 44].

Перед тим як здійснити аналіз показників фінансового результату ПДФО в бюджетах різних рівнів, відзначимо динаміку ПДФО у ВВП, по таким показникам як коефіцієнт ефективності ПДФО у ВВП, навантаження ПДФО на офіційну економіку (табл. 2.1).

Таблиця 2.1.

Рух показників ПДФО у ВВП за 2004-2010 роки

Роки	Навантаження ПДФО на офіційну економіку, %	Коефіцієнт ефективності ПДФО у ВВП	Коефіцієнт еластичності ПДФО
2004	3,83	0,29	1,16
2005	3,92	0,3	1,11
2006	4,19	0,32	1,36
2007	4,83	0,32	1,62
2008	4,84	0,32	1,01
2009	4,87	0,32	0,84
2010	4,71	0,31	0,79

Джерело: складено за даними [67].

Під час дії Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» можна констатувати певну стабільність та незначний приріст навантаження ПДФО на офіційну економіку, тобто його частка у ВВП, яка змінювалася у межах 3,8-4,9%, також ефективності ПДФО в ВВП, яка визначалась більш високими темпами зростання надходжень ПДФО у порівнянні з темпами приросту ВВП. У 2007 році, наприклад, надходження ПДФО прискорило збільшення ставки оподаткування з 13 до 15 відсотків. Стрімке падіння ВВП та, зрозуміло, і ПДФО в результаті світової фінансової кризи суттєво не вплинуло на тенденції

розвитку ПДФО в Україні відносно ВВП.

Після прийняття у 2011 році Податкового кодексу України відбулось формування нової податкової системи, а тому аналіз наповнення бюджетів від ПДФО в ці часи представляє більшу зацікавленість, з огляду не тільки на результат від податкових реформаций, а й на ті соціальні, економічні та, безумовно, політичні виклики, які з'явилися того часу перед державою Україна.

У період з 2011 по 2023 роки частка ПДФО у ВВП в тенденції зростає приблизно з 4,5 до 8 %, хоча з прийняттям у 2011 році Податкового Кодексу ця частка спочатку скоротилася і це скорочення пояснювалось випереджаючими темпами приросту ВВП [67].

Потім ця тенденція змінювалась, темпи приросту ВВП падали, проте відбувалось стрімке зростання розриву між номінальним та реальним ВВП, тобто «спрацював» чинник інфляції. Зростання частки ПДФО у внутрішньому валовому продукті забезпечується зростанням частки оплати праці у структурі ВВП та спрямованістю податкових змін на зміцнення фіскальної функції ПДФО. Отже, після введення Податкового кодексу навантаження ПДФО на реальну економіку вдвічі зросло, і це підкреслює саме посилення значення ПДФО для бюджетів та для економіки як інструменту перерозподілу ВВП.

Головним показником щодо оцінки фіскального внеску ПДФО є показник бюджетного результату ПДФО як джерела доходів Зведеного Бюджету України, динаміку якого показано у табл. 2.2 і 2.3. Вихідні дані для цих таблиць та для інших розрахунків взято на сайті Мінфіну України.

Зростання частки податку на доходи фізичних осіб у структурі доходів Зведеного Бюджету саме під час дії Закону України «Про податок з доходів фізичних осіб» з 14,5 % до 16,0 % свідчить про значний бюджетний результат ПДФО. При зростанні взагалі всіх податкових надходжень, збільшується і частка ПДФО у сумарних доходах Зведеного Бюджету України в ті часи.

Рух показників бюджетного результату ПДФО в сумарних доходах Зведеного
Бюджету України за 2004-2010 роки

Роки	Темп приросту доходів Зведеного бюджету, %	Частка податкових надходжень в структурі Зведеного бюджету, %	Темп приросту податкових надходжень, %	Частка ПДФО в структурі податкових надходжень, %	Темп приросту надходжень ПДФО до Зведеного бюджету, %	Частка ПДФО в структурі доходів Зведеного Бюджету України, %
2004	х	69,01	14,00	20,92	х	14,44
2005	46,60	73,08	35,59	17,67	31,12	12,91
2006	28,04	73,19	22,01	18,13	31,55	13,27
2007	28,01	73,32	22,03	21,57	52,61	15,81
2008	35,45	76,26	29,01	20,20	31,95	15,41
2009	-8,37	76,23	-9,18	21,38	-3,07	16,30
2010	15,22	74,54	11,25	21,77	14,71	16,23

Джерело: складено за даними [64, 67].

У 2004–2006 рр. діяло пропорційне оподаткування ПДФО, ставка складала 13%, і це створювало стабільне щорічне зростання надходжень ПДФО.

З 2007 р. по 2010 р. діяла більш висока ставка оподаткування в рамках пропорційного 15%. Внаслідок зміни бази оподаткування та більш високої ставки бюджетні надходження ПДФО у 2007 році зросли на 52,61%. Була розширена податкова база внаслідок оподаткування доходів, отриманих від здачі в оренду рухомого або нерухомого майна, почали оподатковувати спадщину майна та коштів, тобто зміни в оподаткуванні доходів громадян мали суто фіскальні цілі та стали своєрідною компенсацією задля забезпечення бажаного бюджетного результату від ПДФО [42].

У подальшому в майбутніх періодах, після прийняття Податкового кодексу України зберігається тенденція зростання показника фіскального

результату ПДФО у доходах Зведеного бюджету України і це, в першу чергу, обумовлено заходами по розширенню сфери оподаткування та зростанню податкової ставки. Рух показника фіскального результату ПДФО в сумарних доходах Зведеного Бюджету у 2012-2023 роках наведено у табл. 2.3, а вихідні дані взяті на сайті Мінфіну.

Таблиця 2.3.

Динаміка фіскального результату ПДФО у доходах Зведеного бюджету
України за 2012-2023 роки

Рок	Темп приросту доходів Зведеного бюджету, %	Частка податкових надходжень в структурі Зведеного бюджету, %	Темп приросту податкових надходжень, %	Частка ПДФО в структурі податкових надходжень, %	Темп приросту надходжень ПДФО до Зведеного бюджету, %	Частка ПДФО в структурі доходів Зведеного Бюджету України, %
2012	26,72	83,98	29,95	18,10	18,72	15,20
2013	11,79	80,93	7,18	18,91	12,52	15,30
2014	-0,61	79,94	-1,86	19,14	-0,61	15,30
2015	3,00	80,58	3,69	20,46	11,01	16,49
2016	42,97	77,85	27,60	19,70	32,95	15,33
2017	20,05	83,14	22,00	21,33	38,81	17,73
2018	29,90	81,45	21,42	22,42	33,80	18,26
2019	16,47	83,29	16,04	23,31	23,81	19,41
2020	8,91	82,98	7,85	25,74	19,82	21,36
2021	6,74	82,57	5,84	25,96	7,13	21,44
2022	20,74	87,46	21,81	24,06	18,53	21,04
2023	32,13	61,16	-8,23	31,32	20,27	19,15

Джерело: складено за даними [64, 67].

Особливо важливими були зміни після Революції гідності та анексії Криму. В податкових змінах до ПКУ, які були прийняті у 2015 році, в оподаткуванні доходів фізичних осіб продовжує чітко прослідковуватися фіскальна спрямованість цих нововведень.

У 2016 році тодішня реальна економічна ситуація змінювалась на краще, внаслідок поліпшення цінової кон'юнктури товарів вітчизняного експорту на міжнародних ринках через дію «Угоди про Поглиблену та всеосяжну зону

вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом» [66]. Динаміка ВВП розцінювалась як позитивна, а доходи населення демонстрували стале зростання, в основному за рахунок збільшення номінальної середньої зарплати і мінімальної зарплати порівняно з минулим роком.

Суттєво змінилось утримання ПДФО щодо виокремлення чи узагальнення податкових ставок. Базова ставка ПДФО була визначена на рівні 18% і таким чином були ліквідовані всі інші ставки податку за різними критеріями [18, 35].

Було також змінено сам підхід в оподаткуванні заробітної плати при утриманні єдиного соціального внеску. Його справляння до 2016 року було заведено методично в саме утримання ПДФО. Сьогодні не існує справляння ЄСВ із заробітної плати, а отже зросла сама база оподаткування ПДФО у формі всієї заробітної плати.

При аналізі надходжень ПДФО починаючи з 2016 року, варто зазначити діючу тенденцію зростання частки ПДФО з доходів у формі саме заробітної плати. Ці структурні зміни були спричинені зростанням бази оподаткування ПДФО, разом із змінами у сфері розрахунків податку з доходів у формі зарплати, а також зменшенням частки ПДФО з такого доходу як банківський відсоток.

Дуже складним для вітчизняної економіки видався 2020 рік. Багато значних проблем, викликаних світовою пандемією (COVID 19), спричинило суттєве уповільнення зростання ВВП з 11,7% до 5,5%, при цьому посилювався розрив між номінальним і реальним ВВП. Проте, більш високі темпи зростання надходжень ПДФО до Зведеного бюджету створили стабільний приріст фіскального результату ПДФО у доходах Зведеного бюджету України, цього ж року він досяг свого найбільшого значення [64].

Ще одне випробування для української економіки – це повномасштабна агресія росії проти України та фіксація військового стану. Безумовно, наслідки воєнних дій наносять значні збитки українській економіці в цілому та кожному громадянину зокрема. В Україні війна суттєво порушила логістичні зав'язки,

були повністю знищені окремі підприємства або значно обмежилось функціонування багатьох інших, були заблоковані морські порти. Тією ситуацією, яка склалася в країні був значно паралізований бізнес [19, с. 92; 32]. А ще відбулась масова міграція населення країни, втрата та значне скорочення робочих місць, неповна зайнятість, а тому катастрофічне зниження рівня доходів громадян на фоні дуже високого рівня безробіття, наприклад у 2022 р. - 22,0 %, що майже вдвічі вище показника 2021 року.

Відбулися значні зміни у надходженнях ПДФО, наприклад у 2022 р., через воєнні дії, значно змінилась сама структура доходів населення, тобто об'єкта оподаткування ПДФО, і за весь період незалежності України вперше «частка ПДФО, яка сплачується громадянами із доходів податкоплатника у формі зарплати, зменшилась до рівня 58,5% (76,4% у 2021 р.), водночас при цьому частка ПДФО з виплат військовослужбовців зросла до 26,6% (5,6% у 2021р.)» [64].

Бойові дії завдали серйозного удару вітчизняній економіці, але урядом було вжито ефективні заходи для спрямування коштів бюджету держави на воєнні цілі, і це, безумовно, знайшло відображення на виконанні бюджетних програм.

Незважаючи на багаточисельні додаткові проблеми, що з'явилися в умовах військового стану в країні, доходи Зведеного бюджету нашої держави зросли за 2022 рік приблизно на 30 % [30, 31]. При цьому сумарні податкові надходження зменшилися порівняно з аналогічним періодом 2021 року на 8,0%. При суттєвому скороченні частки всіх надходжень від податків в сумарних доходах Зведеного бюджету України (з 87,5% до 61,2%) надходження від ПДФО продовжували зростати. Так, значно виросла «частка ПДФО в усіх податкових надходженнях ЗБУ (з 24,06% до 31,32%), хоча бюджетні доходи від ПДФО в сумарних доходах ЗБУ трохи зменшилися на фоні випереджаючих темпів зростання доходів Зведеного Бюджету за рахунок неподаткових надходжень переважно від іноземних доходів. Водночас, необхідно засвідчити вагомість бюджетного результату ПДФО в

доходах Зведеного бюджету України» [64].

Таким чином, ПДФО залишається досить стабільним джерелом доходів Зведеного Бюджету протягом тривалого часу, особливо після Революції гідності і це означає позитивний фінансовий результат від проведених податкових реформ 2014-2016 рр.

У рамках заявленої тематики роботи, перед тим як здійснити оцінку фінансового результату ПДФО як на рівні Державного бюджету України, так і на рівні місцевих бюджетів, наголосимо на трансформації ролі ПДФО як джерела доходів бюджетів різних рівнів у відповідності з реформуванням міжбюджетних відносин в Україні, про що свідчить табл. 2.4.

Таблиця 2.4.

Зміна ролі ПДФО відповідно до змін у міжбюджетних відносинах
в Україні

Етапи	Роки	Частка ПДФО, яка зараховується до Державного бюджету	Частка ПДФО, яка зараховується до місцевих бюджетів
І етап	1991-2000 роки	у Державний бюджет не зараховується	податок виступає джерелом доходів місцевих бюджетів згідно рішень місцевих рад.
	2001-2010 роки	у Державний бюджет не зараховується	податок повністю зараховується до місцевих бюджетів у розмірі 100%
ІІ етап	2010-2014 роки	на території м. Києва 50 % ПДФО йде в Державний бюджет	весь ПДФО надходить у місцеві бюджети та 50% ПДФО у бюджет м. Києва
ІІІ етап	2015-2021 роки	25% ПДФО, що утримується на території усієї України та 60% ПДФО м. Києва	75% ПДФО розподіляються між місцевими бюджетами, а 25 % в Державний бюджет, 40% ПДФО залишається у м. Києві
	2022 рік і по теперішній час	21 % ПДФО, що утримується території усієї України та 60% у м. Києва	79% ПДФО розподіляються між місцевими бюджетами різних рівнів, а 40 % залишається у бюджеті м. Києва

Джерело: складено на основі [7, 24, 56].

Отже, ПДФО виступає сьогодні загальнодержавним податком, проте

водночас він є також джерелом побудови дохідної частини і державного, і місцевих бюджетів згідно з порядком розподілу, визначеним Бюджетним кодексом України та зафіксованими у законодавстві змінами до нього.

Зростання та укріплення значення ПДФО у побудові дохідної частини Державного бюджету, згідно із змінами у міжбюджетних відносинах в Україні, констатує постійне збільшення бюджетного результату цього податку в доходах Державного Бюджету України.

Показники фіскального результату від ПДФО в доходах Державного бюджету України за 2012-2023 роки, подані у табл. 2.5.

Таблиця 2.5.

Показника бюджетного результату від ПДФО у доходах Державного бюджету України за 2012-2023 роки

Роки	Доходи Державного бюджету, млн грн	Темп приросту доходів Державного бюджету, %	Надходження ПДФО до Державного бюджету України, млн грн	Темп приросту надходжень ПДФО до Державного бюджету, %	Частка ПДФО в структурі доходів Державного Бюджету України, %
2012	314616,9	25,63	6292,3	х	2,00
2013	346054,0	9,99	7026,4	11,67	2,03
2014	339226,9	-1,97	7565,0	7,67	2,23
2015	357084,2	5,26	12645,7	67,16	3,54
2016	534694,8	49,74	45061,9	256,34	8,43
2017	616283,2	15,26	59810,4	32,73	9,71
2018	793441,9	28,75	75033,4	25,45	9,46
2019	928114,9	16,97	91741,8	22,27	9,88
2020	998344,9	7,57	109954,0	19,85	11,01
2021	1076027,0	7,78	117281,3	6,66	10,9
2022	1296852,9	20,52	137555,2	17,29	10,61
2023	1787395,6	37,83	148427,3	17,29	8,30

Джерело: складено за даними [65, 67].

Аналізуючи зміни фіскального результату ПДФО у доходах Державного Бюджету України в останній період змін міжбюджетних відносин в Україні, котрий розпочався ще у 2015 р. та триває і зараз, необхідно наголосити на тісній кореляції ПДФО у доходах Державного Бюджету України та частки ПДФО аналогічно у доходах Зведеного Бюджету України, що підкреслює їх взаємозалежність, тобто взаємообумовленість на основі дії загальноекономічних тенденцій.

Саме в останньому періоді змін міжбюджетних відносин, податок на доходи фізичних осіб, незважаючи на те, що він, тобто значна його частка спрямовується до державного бюджету, також продовжує бути найвагомим по фіскальному ефекту джерелом дохідної частини місцевих бюджетів [16] (див. табл.2.6.).

Таблиця 2.6

Рух показника фіскального результату ПДФО у доходах місцевих бюджетів України за 2012-2023 роки

Роки	Податкові надходження Державного бюджету, млн грн	Темп приросту податкових надходжень Державного бюджету,	Надходження ПДФО до Державного бюджету України, млн грн	Темп приросту надходжень ПДФО до Державного бюджету, %	Частка ПДФО в структурі податкових надходжень Державного Бюджету України, %
2012	261605,0	36,21	6292,3	x	2,41
2013	274715,2	4,77	7026,4	11,67	2,56
2014	262777,1	-4,54	7565,0	7,67	2,88
2015	280178,3	6,21	12645,7	67,16	4,51
2016	409417,5	31,57	45061,9	256,34	11,01
2017	503879,4	18,75	59810,4	32,73	11,87
2018	627153,7	19,66	75033,4	25,45	11,96
2019	753815,6	16,80	91741,8	22,27	12,17
2020	799776,0	5,75	109954,0	19,85	13,75
2021	851115,6	6,03	117281,3	6,66	13,78
2022	1107090,9	23,12	137555,2	17,29	12,42
2023	949764,4	-16,56	148427,3	7,90	15,63

Джерело: складено та розраховано автором за даними [65, 67].

Сьогодні ми можемо констатувати, що незважаючи на великі політичні, а тому і соціально-економічні виклики надзвичайно складних для вітчизняної економіки періоду російсько-української війни, ПДФО є головним джерелом доходів місцевих бюджетів, а податковий результат ПДФО в доходах місцевих бюджетів в цілому по Україні зростає.

Якщо співставляти показники фінансового результату ПДФО на рівні місцевих бюджетів, Державного бюджету та Зведеного бюджету за період 2016-2023 рр., то ми побачимо скорочення розривів між цими показниками та про їх взаємозалежність та взаємообумовленість.

Результати такого порівняльного оцінювання фінансового результату ПДФО наведені у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7

Порівняльне оцінювання показників фінансового результату ПДФО
за 2016-2023 роки

Роки	Фінансовий результат ПДФО в доходах Зведеного бюджету, %	Фінансовий результат ПДФО у доходах Державного бюджету, %	Фінансовий результат ПДФО у доходах місцевих бюджетів, %
2016	15,3	8,4	46,0
2017	17,7	9,7	46,2
2018	18,3	9,5	48,2
2019	19,4	9,9	52,4
2020	21,4	11,0	55,1
2021	21,4	11,0	57,1
2022	21,0	10,6	60,3
2023	19,2	8,3	68,4

Джерело: сформовано за даними [65, 67].

Таким чином, як свідчить порівняльна оцінка бюджетного результату податку на доходи громадян виявлено чіткі тенденції щодо його зростання в джерелах доходів як Державного бюджету, так і місцевих бюджетів та відповідно і Зведеного бюджету України у тому числі і це в умовах значних

соціальних, економічних та політичних викликів останніх років.

2.2. Практика використання регуляторного впливу податку на доходи фізичних осіб

ПДФО в Україні є одним із суттєвих інструментів та важелів регулятивних процесів в економіці, адже він впливає на зміну доходів населення. ВВП виступає головним показником, що визначає соціально-економічний розвиток економіки, а тому здатність ПДФО виконувати регулюючу функцію можна побачити через співставлення динаміки чистого доходу населення та ВВП.

Після прийняття Податкового кодексу відбулись суттєві трансформації ПДФО, що також безперечно знайшло своє відображення у показниках навантаження та ефективності даного податку у період 2012-2023 років. У цей час спочатку базове номінальне навантаження на доходи громадян складало приблизно 15%, хоча характерною особливістю попершу була не пропорційна, а малопрогресивна шкала/модель оподаткування ПДФО і це, безумовно, не дуже впливало на показник середньої ефективної ставки 9див. табл.2.8.

Суттєво вплинуло і на номінальне та реальне навантаження ПДФО утримання військового збору на об'єднаній базі оподаткування останнього та ПДФО. Так у 2015-2016 роках навантаження ПДФО разом з військовим збором вже склало майже 16 %, а починаючи з 2017 р. воно складало понад 19 %, адже зросла базова ставка ПДФО до 18%. Після введення військового збору реальне навантаження ПДФО зросло менш ніж на один відсоток і це позитивно позначилося на різниці між номінальним та реальним навантаженням, при цьому сукупна ефективність ПДФО, відповідно, зросла менше ніж на один відсоток, незважаючи, на обмеження бази, до якої були включені тільки зарплата та доходи, отримані по цивільно-правовим договорам. У 2016 році була розширена база військового збору, у яку включили всі доходи, які формували базу оподаткування ПДФО і тому реальне

навантаження зросло на один відсоток при незмінному базовому номінальному навантаженні.

Таблиця 2.8

Рух показників навантаження та продуктивності ПДФО
у 2012-2023 роках

Роки	Базове номінальне навантаження ПДФО,%	Реальне навантаження ПДФО (середня ефективна ставка),%	Коефіцієнт розриву між показниками номінального та реального навантаження ПДФО	Сукупна продуктивність ПДФО,%	Чиста продуктивність ,%	
					ПДФО	ВЗ
2012	15	7,60	1,97	50,65	50,65	x
2013	15	7,45	2,01	49,66	49,66	x
2014	15	7,04	2,13	46,93	46,93	x
2015	16,5	7,88	2,09	47,76	46,17	1,62
2016	16,5	8,98	1,84	54,44	49,43	5,01
2017	19,5	10,26	1,90	52,64	48,27	4,37
2018	19,5	10,52	1,85	53,93	49,56	4,37
2019	19,5	10,49	1,86	53,77	49,42	4,36
2020	19,5	10,79	1,81	55,31	50,83	4,48
2021	19,5	11,02	1,77	56,52	51,94	4,58
2022	19,5	11,11	1,76	56,98	52,31	4,67
2023	19,5	12,90	1,51	66,16	60,87	5,29

Джерело: сформовано за даними [64].

У подальшому зміни у реальному навантаженні та ефективності ПДФО у рамках його регулюючої функції формується під впливом чинників базового номінального навантаження, що також визначає тенденції сукупної та чистої продуктивності. Коливання всіх цих показників визначаються, безумовно, зрушеннями у структурі доходів населення під впливом політичних та соціально-економічних змін.

Таким чином, можна говорити про періодичність певного розриву між номінальним та реальним навантаженням ПДФО в його регулюючих ефектах, а ще про низьку віддачу цього податку, хоча необхідно відзначити позитивну динаміку в останні роки по цим показникам.

Безумовно, в структурі надходжень ПДФО, необхідно за класифікаційними ознаками та характеристиками прикладених зусиль виокремити найголовнішу складову формування надходжень цього податку у вигляді активних доходів.

У 2012-2023 роках і надалі діє тенденція першочергового впливу активних доходів на побудову структури надходжень ПДФО. Безумовно, така структура зазнала певних зрушень за рахунок військового збору, який згідно з бюджетною статистикою виступає елементом надходжень від ПДФО.

Отже, фіксуємо за даними Мінфіну, що у 2023 році частка надходжень ПДФО від трудових доходів складала майже 90%, з яких 59% надходжень ПДФО припадало безпосередньо на зарплату, проте в разі обмеження цих показників не враховуючи військовий збір, у 2023 р. на трудові доходи припадає 97 %, з яких 63 % – це доходи у вигляді зарплати. На зменшення частки доходів у вигляді зарплати в структурі бази оподаткування в значній мірі вплинуло збільшення питомої ваги виплат військовослужбовцям і це звичайно відобразилось на структурі надходжень ПДФО [64].

Беручи до уваги те, що серед доходів населення саме зарплата є головним джерелом, тобто визначальна частка у надходженнях ПДФО припадає якраз на ПДФО від доходів у формі заробітної плати, при цьому процес регулюючого впливу таких важливих інструментів/механізмів, як податкова знижка та податкова соціальна пільга спрямований лише на доходи у формі зарплати, то мабуть треба побачити динаміку реального навантаження ПДФО на заробітну плату. Зміни у показниках навантаження та продуктивності ПДФО саме по доходам, отриманим у вигляді заробітної плати представлені у наступній табл. 2.9.

Таблиця 2.9.

Рух показників навантаження та ефективності ПДФО по доходах,
отриманих у формі заробітної плати за 2012-2023 роки

Роки	Базове номінальне навантаження ПДФО,%	Реальне навантаження ПДФО на доходи у вигляді заробітної плати,%	Коефіцієнт розриву між показниками номінального та реального навантаження ПДФО на доходи у вигляді заробітної плати	Продуктивність ПДФО в частині доходів, отриманих у вигляді заробітної плати,%	Чиста продуктивність ,%	
					ПДФО	ВЗ
2012	15	10,12	1,48	67,47	67,47	х
2013	15	9,74	1,54	64,95	64,95	х
2014	15	9,61	1,56	64,09	64,09	х
2015	16,5	9,73	1,70	58,99	53,63	5,36
2016	16,5	9,62	1,72	58,33	53,02	5,30
2017	19,5	10,89	1,79	55,85	51,56	4,30
2018	19,5	11,56	1,69	59,30	54,74	4,56
2019	19,5	11,45	1,70	58,74	54,22	4,52
2020	19,5	11,89	1,70	60,97	56,28	4,69
2021	19,5	12,22	1,60	62,69	57,87	4,82
2022	19,5	12,52	1,56	64,23	59,29	4,94
2023	19,5	13,88	1,40	71,18	65,70	5,48

Джерело: складено за даними [64].

Таким чином дані табл.2.9. фіксують той факт, що реальне навантаження ПДФО на доходи у формі зарплати більше ніж середня ефективна ставка ПДФО, а зменшення різниці між номінальним і реальним навантаженням ПДФО на доходи у формі зарплати у порівнянні з цими ж показниками вже

всіх сумарних оподатковуваних доходів підкреслює зростання реального навантаження на зарплату на рівні базової ставки оподаткування. А реальне перевищення показника продуктивності ПДФО по доходам, отриманим у формі зарплати, над показником сукупної продуктивності всіх, тобто всіх сумарних оподатковуваних доходів, лише дає підтвердження, що заробітна плата грає визначальну роль і є головною складовою об'єкта оподаткування ПДФО у його регулюючій функції.

Для більшого розуміння регулюючого ефекту ПДФО необхідно також бачити так званий компенсаційний вплив ПСП як важливого інструменту, який впливає на доходи населення через оподаткування.

Водночас необхідно підкреслити, що існує незначна доступність ПСП як компенсаційного важеля при регулюванні доходів населення у сучасних умовах. Всі різновиди ПСП, окрім ПСП «на дітей» сьогодні недоступні для населення з доходом у формі зарплати навіть при мінімальній зарплаті. При цьому, граничний розмір доходу для отримання ПСП «на дітей» для громадян, які утримують мінімум двоє неповнолітніх дітей, тільки на незначну суму перевищує рівень мінімальної зарплати. Більшу доступність ПСП «на дітей» отримують громадяни, які утримують троє та більше неповнолітніх дітей, хоча зауважимо, що починаючи з 2017 року і по сьогодні, граничний розмір доходу для отримання ПСП для даної групи податкоплатників був більше рівня середньої місячної зарплати в Україні, а до 2017 року спостерігалась якраз протилежна ситуація.

Беручи до уваги результати наведеного оцінювання регулюючого впливу ПДФО, необхідно, на наш погляд, наголосити на наступному: протягом останнього десятиріччя на фоні поступового збільшення номінального навантаження ПДФО відбувалось більш високе реальне навантаження ПДФО на доходи у формі зарплати ніж показник середньої продуктивної ставки ПДФО; зменшення розриву між номінальним та реальним навантаженням ПДФО означає зменшення регулюючого ефекту ПДФО; застосування ПСП та податкових знижок свідчить про втрачання

регулюючого впливу ПДФО через низьку доступність базової ПСП.

2.3. Специфіка утримання податку на доходи фізичних осіб в умовах воєнного стану

Держава, як уже зазначалось раніше, створює умови для економічного зростання та відповідного механізму стягнення податків, щоб формувати власні фінансові ресурси. Фіскальна функція ПДФО означає, що він виступає одним із найголовніших бюджетоутворюючих податків як для державного, так і для місцевих бюджетів. Принцип соціальної справедливості реалізується через регулюючу функцію ПДФО, через вплив на рівень та структуру доходів у питаннях реалізації прозорого підходу щодо розподільно-регулюючої функції податку для усього населення України.

Для оцінки бюджетної ролі ПДФО під час війни поглянемо на структуру доходної частини державного бюджету за 2022 рік, з початку повномасштабної війни. У цій структурі безпосередньо прямому податку ПДФО відведено другу позицію після непрямого ПДВ і він становив 148,4 млрд. грн. [32].

Якщо ж брати фіскальний вплив ПДФО на формування доходної частини місцевих бюджетів, то його частка з кожним роком зростала і у 2022 році ця частка знову зросла на 12,49% у порівнянні з 2021 роком. На доходи у формі зарплати та на податок з неї припадала лівова частка. За останні п'ять років частка заробітної плати знаходилась на рівні 84% від загального розміру ПДФО. Надходження до місцевих бюджетів ПДФО з грошового забезпечення військовослужбовців за 2022 рік зросли майже у шість разів і склали 83,6 млрд. грн. За 2022 рік до місцевих та державного бюджетів надійшло 111 млрд. грн. «військового ПДФО» Державні фінанси з лютого 2022 року через повномасштабну війну вимушено переорієнтували свої видаткові завдання. Більша частина йшла на оборону та склала у 2022 році 1142,87 млрд. грн., що у 9 разів більше ніж показники за 2021 рік. Понад 65% від видатків на оборону спрямовується на утримання військовослужбовців. Порівняно з 2021 роком, у

2022 році видатки на грошове забезпечення військовослужбовців зросли у 5 разів і склали 746 млрд. грн. За часткової мобілізації зросла кількість військовослужбовців в Україні. У лавах Збройних сил України в 2021 р. проходили службу в армії 261 тис. осіб, а у 2022 році тільки у ЗСУ налічувалося 700 тис. осіб, а у секторі оборони чисельність особового складу була більше одного мільйона осіб [74].

«Військовий ПДФО», тобто його питома вага у доходах місцевих бюджетів за 2022 рік сумарно по Україні зросла до рекордних 20%, порівняно із 3% у дохідній частині 2021 року. Профіцит місцевих бюджетів на початок повномасштабної війни складав рекордні 12,8%, в абсолютних цифрах – це 70,8 млрд. грн. [31], що абсолютно незвично для України за всі роки незалежності. Більшість громад у 2022 році і далі за рахунок «військового ПДФО» суттєво покращили своє фінансове становище, для більшості з них «військове ПДФО» стало чи не єдиним джерелом фінансових ресурсів базових територіальних громад.

На фоні важких боїв на фронті, руйнування міст і сіл, їх інфраструктури у 2023 році в Україні йшли жваві дискусії про доцільність спрямування «військового ПДФО» в місцеві бюджети. Керівництво країни (Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Президент), враховуючи зростаючі потреби на оборону перенаправило «військове ПДФО» саме на військові потреби, на розвиток оборонно-промислового комплексу. У рамках Закону №3428 від 08.11.2023 р. «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо забезпечення підтримки обороноздатності держави та розвитку оборонно-промислового комплексу України», з 01.10.2023 по 31.12.2023р. цей податок від військових був розподілений наступним чином: 50% до Держслужби спецзв'язку та захисту інформації та 50% до Міністерства оборони України. У 2024 році весь «військовий ПДФО» розподіляється в таких пропорціях: 45% до Держспецзв'язку, 45% до Міністерства з питань стратегічних галузей промисловості та 10% – головним розпорядникам бюджетних коштів у секторах безпеки.

Сьогодні головні напрямки, на які витрачаються кошти «військового ПДФО» – це закупівля спецтехніки та засобів зв'язку, кошти в розробку новітніх оборонних технологій, інвестиції у модернізацію ОПК, зростання виробничих потужностей для потреб ЗСУ.

Водночас, внаслідок такого перенаправлення «військового ПДФО» у місцевих територіальних громад з'явилися суттєві втрати ресурсів від ПДФО. Цю проблему недостатнього наповнення місцевих бюджетів Мінфін намагається сьогодні вирішувати шляхом надання додаткових дотацій, запланованих на 2024 рік у розмірі 33,4 млрд. грн. (для порівняння у 2022 році ці дотації склали 22,1 млрд. грн.) [31].

Безумовно в цілому система трансфертів допомагає місцевим бюджетам і забезпечує контроль за місцевим використанням коштів. Відомо, що важливою причиною переспрямування «військового ПДФО» було витрачання додаткових доходів місцевою владою на неперіоритетні напрямки, хоча повномасштабна війна зовсім не відмінила реформу децентралізації і нове спрямування «військового ПДФО» тільки позитивно вплинуло на її проведення.

Головна відмінність утримання ПДФО в Україні, як ми вже відзначали – це те, що у розвинених країнах ПДФО зараховується саме до бюджету громади, де проживає громадянин-податкоплатник, а не до бюджету громади де отримується (генерується) дохід, як це відбувається в Україні. Переваги першого підходу (його застосовують всі країни ЄС окрім Румунії) достатньо очевидні, тому що збільшують стимули для місцевої влади до ефективного витрачання бюджетних коштів на розвиток громади, збільшують кошти бюджетів сільських територіальних громад де нерозвинений бізнес, проте відбувається позитивний відтік ПДФО з бюджетів великих міст у яких концентрується бізнес,

Податкова практика свідчить, що в окремих країнах застосовують ще два підходи до розподілу ПДФО: централізовано через субвенції та внаслідок визначення ПДФО місцевим податком з усіма наслідками. За першим

підходом весь ПДФО генерується в державному бюджеті, а потім розподіляється між територіальними громадами згідно з кількістю населення та соціальними стандартами. Переведення ПДФО у сферу місцевих бюджетів дає більші можливості місцевому самоврядуванню регулювати наслідки ПДФО, збільшувати його під впливом різних чинників.

Отже, ПДФО є ключовим дохідним джерелом місцевих бюджетів. Сьогоднішні реалії війни з росією показують, що в структурі ПДФО суттєво зросла складова «військового ПДФО». Через явище нецільового використання коштів місцевими громадами під час війни та задоволення потреб армії було обґрунтовано переведення військового ПДФО до державного бюджету, що забезпечило збільшення покриття видатків на оборону, дало можливість інвестувати у вітчизняні військові технології, при цьому держава має своєчасно та повноцінно направляти трансферти, щоб у певній мірі компенсувати громадам це джерело доходів. Безумовно, це важливо тільки на період війни, після її завершення механізм утримання ПДФО вимагатиме суттєвих змін, враховуючи досвід країн Європейського Союзу. Більш детально про це у наступному розділі роботи.

Висновки до другого розділу

Аналіз практики реалізації фіскальної та регулюючої функцій податку на доходи фізичних осіб в Україні дозволяє сформулювати такі висновки:

У спеціальній літературі виокремлюють групу показників податку на доходи фізичних осіб у ВВП, серед яких навантаження ПДФО в цілому на економіку та показник ефективності ПДФО у ВВП, які дають змогу показати водночас фіскальний результат, тобто частку ВВП, яка перерозподіляється даним податком до бюджетів різних рівнів та регулятивний результат, тобто визначає податковий тягар на доходи громадян та як воно міняється зі змінами розміру ВВП.

Оцінка фіскального результату податку на доходи громадян показала тенденцію до зростання фіскального результату ПДФО у доході Зведеного

бюджету держави впродовж останнього десятиріччя. У 2015-2023 роках в Україні сформувалась стабільна тенденція до збільшення фіскального впливу ПДФО на податкові надходження до Державного бюджету, навіть при певних диспропорціях у прирості таких надходжень. Це вказує на суттєвий фіскальний результат ПДФО в умовах періодичних економічних, політичних і соціальних викликів, і що в свою чергу, вказує на існування значного бюджетного потенціалу даного податку.

Чинниками фіскального впливу даного податку виступають: оподатковувані доходи громадян; базове номінальне навантаження ПДФО; кількість платників цього податку; втрати бюджету від надання пільг; мінімальна заробітна плата; тіньова економіка; ВВП. Все це дозволило виділити та показати проблемні питання утримання цього податку в частині його бюджетного результату.

Аналіз регулюючого впливу податку на доходи громадян дозволив визначити, що за останні роки податкова практика зафіксувала перевищення показника чистої ефективності ПДФО по оподаткуванню доходів тільки у формі зарплати над подібним показником, але всіх сумарних оподатковуваних доходів. Усе це означає втрату ефективності ПДФО через використання знижених ставок оподаткування та існування податкових соціальних пільг і податкової знижки.

На регулюючий ефект ПДФО впливають такі чинники як розміри доходів фізичних осіб; реальне навантаження ПДФО; доступність ПСП; тіньова економіка; ВВП; мінімальна заробітна плата. На цій основі виокремлено проблемні питання функціонування податку в частині його регулюючого ефекту.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФІСКАЛЬНОЇ ВІДДАЧІ ТА ЕФЕКТУ РЕГУЛЮВАННЯ ПОДАТКУ НА ДОХОДИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

3.1. Підходи до удосконалення податку на доходи фізичних осіб в сучасній Україні

Усвідомлення розуміння головних напрямів удосконалення результативних впливів податку на доходи фізичних осіб необхідно, мабуть, проводити на основі висновків щодо оцінки практичних результатів цього податку. Існуюча практика свідчить про функціональні розбіжності у реалізації ПДФО, яка визначається превалюванням фіскальних інтересів держави у рамках її податкової політики, а наслідком цього і є певне розбалансування фіскальних та регулятивних результатів податку.

Аналіз реалізації регулюючої функції ПДФО було здійснено через вплив податку на сумарні доходи усієї національної спільноти його платників, хоча суттєве значення має також усвідомлення регулюючого ефекту цього податку в сенсі розмежування індивідуальних доходів окремих громадян. Якщо ПДФО служить інструментом соціального вирівнювання добробуту громадян, то можна також виявляти негативні тенденції нейтралізації регулятивного впливу ПДФО на добробут громадян по доходам.

Як уже наголошувалось, вітчизняна практика щодо фрагментації регулюючого впливу ПДФО на диференційовані за розмірами індивідуальні доходи громадян у формі заробітної плати, свідчить про діяльнісну в реаліях утримання асиметрію цього податку, а тому як наслідок – про структурну нерівновагу фіскального та регулюючого впливу і це треба розглядати як негативний фактор впливу на статки населення по критерію оплати праці.

Сучасна система пропорційного оподаткування не бере до уваги великі різниці у розмірах доходів різних громадян, а тенденції зменшення

заощаджень громадян, значно збільшують ризики опинитися за межею бідності при настанні форс-мажорних обставин, що надзвичайно актуально під час широкомасштабної війни.

Першочерговість зростання добробуту населення потребує пошуку шляхів реалізації регулюючих впливів ПДФО в найближчі часи та на більш віддалену перспективу його удосконалення.

Потенційно рушійною силою збалансування впливу податку на доходи фізичних осіб в найближчій перспективі є, безумовно, більш соціально справедлива модель пропорційного оподаткування з краще пристосованим порядком податкової соціальної пільги, а в більш віддаленій перспективі – система прогресивного оподаткування.

Отже, для згладжування значної диференціації населення за рівнем доходів, необхідно вирішити проблему нівелювання регулюючого впливу ПДФО в межах доходів до однієї мінімальної зарплати, яка з'явилася внаслідок низької доступності базової податкової соціальної пільги. Її вирішення в найближчій перспективі – це зміни в законодавстві які стосуються розрахунку граничного розміру доходу для використання податкової соціальної пільги і норми, яка стосується самого її розміру.

Базова податкова соціальна пільга стане більш доступною і це створить певну різницю податкового тягара на індивідуальні доходи громадян у формі заробітної плати. А якщо брати до уваги доступність податкової соціальної пільги «на дітей» то бажано встановити граничний розмір доходу, при якому використовується ця податкова соціальна пільга «на дітей» хоча би у межах двох мінімальних зарплат. Підкреслимо також, що цей підхід не несе негативних наслідків для доступності податкової соціальної пільги «на дітей», тому що розрахований розмір граничного доходу платника податку, що утримує трьох неповнолітніх дітей, згідно з діючою моделлю ПДФО, не перевищує розміру двох мінімальних заробітних плат.

Маючи на увазі суттєве розшарування населення в складних умовах сьогодення необхідно також збільшити різницю у рівнях податкового

тягаря на індивідуальні доходи громадян у вигляді заробітної плати для достатньо уразливих у економічному плані категорій податкоплатників, які працюють неповний робочий день через використання повного розміру прожиткового мінімуму для працездатної особи, коли для таких платників обраховується величина податкової соціальної пільги.

Проте, враховуючи норму Податкового кодексу, що стосується використання податкової соціальної пільги тільки до доходу у формі зарплати, більша частка підстав застосування податкової соціальної пільги втратила актуальність. Хоча, мабуть, справедливо було б сьогодні надавати податкову соціальну пільгу тим учасникам бойових дій, які безпосередньо задіяні у операціях протистояння збройній агресії росії.

Наведені підходи будуть сприяти активізації регулюючого впливу ПДФО у плані його компенсаційного впливу на дохід громадян-платників цього податку з низькими доходами, зменшивши їм податкове навантаження, тобто піднявши хоч трохи рівень добробуту цього прошарку населення.

Сьогодні набуває все більшої актуальності серед економістів і не тільки серед них усвідомлення необхідності застосовувати прогресію в оподаткуванні доходів фізичних осіб. Маючи на увазі євроінтеграційні процеси в Україні необхідно також в аналізі першочергових напрямів удосконалення ПДФО в плані збалансування його результативних ефектів знаходити можливості втілення існуючого досвіду країн-членів ЄС.

Аналіз зарубіжної практики свідчить про використання прогресивної шкали оподаткування доходів громадян в абсолютній більшості країн ЄС. Існує група країн, які лідирують за фіскальним внеском ПДФО. Це такі як Італія, Іспанія Фінляндія та Хорватія. В останній, наприклад, застосовується двоступенева шкала прогресії ставок ПДФО на рівні 20-30 відсотків. У хорватів серед усіх податкових надходжень до бюджету на цей податок припадає трохи більше 60% та частка ПДФО у ВВП країни становить трохи більше 20%. Водночас, в Італії, Іспанії та Фінляндії у порівнянні з Хорватією використовується багатоступенева шкала прогресії ставок ПДФО. Відповідно

до показника фіскального внеску ПДФО, Фінляндія є другою у рейтингу країн Євросоюзу, проте існує значний розрив з хорватами. Україна, яка намагається вступити у Європейського Союзу, сьогодні могла б знаходитися у топ-десятці рейтингу за бюджетним результатом ПДФО. Наприклад, за навантаженням ПДФО на офіційну економіку, тобто за часткою ПДФО у ВВП наша країна сьогодні є шостою після Нідерландів, а за показником частки цього податку у структурі податкових надходжень до Зведеного бюджету є дев'ятою серед країн ЄС. У реаліях пропорційності в оподаткуванні доходів громадян Україну можна порівнювати з такою країною як Естонія. Хоча, все більш значимими серед країн ЄС сьогодні стають саме регулюючі впливи ПДФО, особливо в сенсі забезпечення соціально-економічної захищеності громадян.

Щоб згладжувати значне розшарування громадян за рівнем їх доходів у країнах-членах Євросоюзу все більше використовують шкалу багатоступеневої прогресії для оподаткування доходів громадян, згідно якої ставка податку зростає відповідно до збільшення бази оподаткування. Водночас, необхідно бачити граничні межі шкали ставок. Є країни, наприклад, Франція, Мальта, Кіпр, Австрія, Німеччина, в яких використовують нульову податкову ставку, тобто таку, яка є по суті неоподатковуваним мінімумом доходів громадян. А в деяких інших країнах найбільш низька межа середставок оподаткування становить від 9% – у Нідерландах, Греції та Іспанії; від 12% – у Фінляндії і Польщі; від 14% – у Словенії, Чехії та Португалії; від 20% – у Ірландії, Литви, Латвії та Хорватії та від 23 % – у такій країні як Італія [66].

Що стосується верхньої межі на шкалі ставок оподаткування, то вона достатньо висока і це вказує на те, що основний податковий тягар несуть громадяни з високим рівнем доходу. Для прикладу – найбільша серед ставок ПДФО в Австрії становить 55%; у Нідерландах та Словенії – 50%; у Португалії – 48%; в межах від 40% до 45% – у Німеччині, Італії, Франції, Фінляндії, Ірландії та Греції; від 30 до 35% – у Польщі, Латвії, Литві, Мальті, та Хорватії [66].

Застосування прогресивної шкали оподаткування в Україні може стати вагомим інструментом реалізації регулюючої функції ПДФО, в повній мірі це допоможе подолати достатньо великий розрив між різними прошарками населення за рівнем їх доходів. Також зазначимо, що існуючі інструменти достатньо виваженої, але багатоступеневої прогресії не дадуть порушень прав податкоплатників у процесі оподаткування ПДФО внаслідок перенесення податкового тягара з більш бідних на більш забезпечені прошарки суспільства. А у результаті таких змін відбудеться зменшення державної соціальної підтримки для окремих категорій податкоплатників та зниження рівня виникнення конфліктів у суспільстві.

Також необхідно підкреслити, що противники моделі прогресивного оподаткування теж справедливо аргументують критику тим, що виникне незацікавленість громадян у зростанні офіційних доходів і, таким чином, зростанні тіньової економіки, а ще й цілого ряду ускладнень у процесі стягнення податку.

Безумовно, необхідно шукати фактори нівелюючого впливу на загрози тінізації доходів населення і тут варто мабуть варто розробляти комплексний підхід, найважливішим елементом якого буде всеохоплююче декларування доходів громадян на базі всебічної цифровізації.

В умовах післявоєнної розбудови України подальші перспективи удосконалення ПДФО багато фахівців пов'язують із імплементацією виваженої, у декілька ставок багатоступеневої прогресивної шкали ПДФО на основі розшарування населення за рівнем доходу при відмові від податкової соціальної пільги та застосуванні більш високих ставок для всіх інших доходів окрім заробітної плати.

Діапазон такої стратифікації по доходам найкращим чином можна здійснити шляхом визначення груп громадян за рівнем доходу у формі заробітної плати, а деякі групи платників визначити через розмір мінімальної заробітної плати, яка виступає як мінімальна соціальна гарантія в оплаті праці. Запропонований підхід, на наш погляд, є найбільш продуктивним у

вітчизняних умовах і більшість фахівців схиляються саме до цього варіанту встановлення прогресії.

Таблиця 3.1.

Існуюча практика оподаткування доходів фізичних осіб окремих країн-членів Європейського Союзу та України

Країна	Частка ПДФО у ВВП	Частка ПДФО у податкових надходженнях до бюджету	Шкала ставок
Хорватія	22,21	60,52	20; 30%
Фінляндія	11,14	25,81	12,64; 19; 30,25; 34; 44%
Італія	10,89	25,64	23; 25; 35; 43%
Іспанія	8,69	22,93	9,5; 12; 15; 18,5; 22,5% 24,5%
Нідерланди	8,46	2,58	9; 36,93; 49,5%
Україна	8,1	19,15	18%
Мальта	7,87	26,8	0; 15; 25; 35%
Литва	7,51	23,57	20; 32%
Португалія	6,93	17,72	14,5; 21; 26,5; 28,5; 35; 37; 43,5; 45; 48%
Естонія	6,89	20,36	20%
Латвія	6,02	19,64	20; 23; 31%
Словенія	5,93	14,13	16; 26; 33; 39; 50%
Греція	5,9	14,73	9; 22; 28; 36; 44%
Польща	5,34	14,57	12; 32%

Джерело: складено за даними [64, 66].

Розподіл громадян України за розмірами заробітної плати вказує на існування чотирьох основних проміжків (діапазонів) доходу, які фахівці об'єднують у певні прошарки населення або страти. Безумовно, існують зрушення у питомій вазі відповідних страт під час воєнного стану, внаслідок зрушень у розподілі громадян за рівнем доходу у формі їх заробітної плати. Сьогодні відбувається збільшення часток першої та третьої страти на фоні значного зменшення частки четвертої страти.

Для зарплат у проміжку від прожиткового мінімуму до однієї мінімальної зарплати можна застосовувати ставку у п'ять відсотків, яка по суті відповідає рівню навантаження ПДФО для даного діапазону доходів. А для доходів на рівні мінімальної заробітної плати можна вже встановити ставку у десять відсотків.

Таблиця 3.2.

Прогнозне податкове навантаження ПДФО на доходи фізичних осіб у вигляді заробітної плати у подальшій перспективі удосконалення ПДФО

Страта/прошарок	Діапазон доходів	Податкове навантаження у відсотках
I	менше або дорівнює прожитковому мінімуму	0
	більше прожиткового мінімуму, але менше мінімальної зарплати	5
	дорівнює мінімальній зарплаті	10
II	від однієї мінімальної зарплати до двох	13
III	від двох мінімальних зарплат до трьох	15
	від трьох мінімальних зарплат до чотирьох	18
IV	більше чотирьох мінімальних зарплат	22

Джерело: складено на основі [47,72]

Для громадян другої страти, тобто діапазону від однієї до двох мінімальних зарплат найбільш справедлива ставка у 13%.

Беручи до уваги тенденції розшарування доходів громадян, доцільно буде в рамках третьої групи або прошарку виокремити два проміжки: від двох до трьох та від трьох до чотирьох МЗП з прогресією оподаткування за ставками відповідно 15% і 18%.

А четверта страта – це діапазон високих доходів, які перевищують чотири мінімальні заробітні плати. Представники цієї страти – це найбільш фінансово захищена категорія платників даного податку, а тому до них можна

застосувати найвищу шкалу ПДФО, проте задля уникнення демотиваційного впливу, вона мабуть має бути на рівні 22%.

Таким чином, можна констатувати, що наведені напрями та інструменти удосконалення ПДФО в рамках післявоєнної розбудови України забезпечать укріплення фіскального та посилення регулюючого впливу ПДФО на економіку та добробут громадян України.

3.2. Зміцнення фіскальної та посилення регулюючої функції удосконалення податку на доходи фізичних осіб

По завершенню російсько-української війни на вітчизняну економіку очікує період повоєнного відновлення. Враховуючи актуальність та багатоаспектність цієї проблеми, необхідно відшукувати нові шляхи повоєнної економічної розбудови України та першочергові заходи їх реалізації. У цьому сенсі важлива роль відводиться саме ПДФО як одному із суттєвих джерел наповнення доходами бюджетів різних рівнів, з його спроможністю реалізовувати фіскальну функцію та створювати фіскальний вплив, а також бути інструментом державного регулювання економічного розвитку при виконанні своєї регулюючої функції та формувати регулюючий вплив. Саме тому у повоєнному відновленні необхідно буде акцентувати увагу на розробці конкретних заходів по зміцненню фіскального та посиленню регулюючого впливів на чисті доходи податкоплатника та формувати різне навантаження на індивідуальні доходи громадян як в умовах воєнного стану, так і в повоєнній відбудові.

Удосконалення ПДФО задля посилення регулюючого та зміцнення фіскального ефектів можливе через низку заходів в частині дії зовнішніх та внутрішніх чинників.

Отже, при розбудові ефективної фіскальної політики держави крізь призму ПДФО слід брати до уваги ті чинники, які сприяють укріпленню фіскального впливу та укріплюють регулюючий вплив ПДФО. На основі

викладеного у попередніх розділах роботи необхідно обґрунтувати напрями зміцнення фіскального та посилення регулюючого ефектів ПДФО по окремим групам чинників, тобто детермінантів, виокремлюючи конкретні кроки у цьому питанні (рис.3.1).

Серед практичних кроків, які стосуються змін в частині окремих ендогенних чинників ПДФО, вже у даний час потрібні заходи, спрямовані на формування різного за розмірами податкового навантаження на доходи громадян:

- побудову різних рівнів граничного розміру доходу при використанні базової податкової соціальної пільги та аналогічної пільги на дітей;
- використання підвищеної ставки ПДФО до тієї частини доходу, яка перевищує розмір чотирьох мінімальних зарплат;
- зміни у критеріях використання податкової соціальної пільги за новими категоріями платників.

У подальшій повоєнній перспективі у стратегічному сенсі щодо ендогенних чинників ПДФО, можна буде здійснити наступні заходи спрямовані на диференціацію рівня податкового тягаря на доходи громадян:

- розмежувати доходи задля оподаткування на активні та пасивні, а у межах активних виділяти трудові, для яких найбільше джерело такого доходу – це заробітна плата;
- зміна пропорційної моделі на прогресивну систему оподаткування ПДФО;
- використання різного за розмірами податкового навантаження на індивідуальні доходи громадян у формі зарплати разом з ліквідацією податкових соціальних пільг.

Суттєво важливим для удосконалення ПДФО виступає також питання щодо впливу екзогенних чинників. Важливою ознакою цих чинників виступає певний ефект від застосування ПДФО: цей ефект або вплив екзогенних чинників на ПДФО створює можливості досягати необхідних результатів від даного податку.

Рис. 3.1. Шляхи зміцнення фіскального та посилення регулюючого впливів ПДФО за окремими групами чинників

Аналітика, яка стосується перспектив зміцнення фіскальних та зростання регулюючих впливів ПДФО внаслідок дії екзогенних чинників має здійснюватися на основі виокремлення економічних, політико-правових, соціокультурних, демографічних, а також інформаційно-технологічних та організаційних чинників та, безумовно, розкриття їх необхідно здійснювати

системно, в певному комплексі у діалектичній єдності.

При аналізі економічних чинників впливу на проблему високого рівня тіньової економіки. У цьому сенсі треба розуміти соціально-економічні характеристики тіньової економіки, яка спрямована на отримання доходу внаслідок порушення законодавства у сфері оподаткування, а в соціальному аспекті є девіантною формою суспільної поведінки.

У плані віднаходження шляхів детінізації економіки необхідно використовувати комплексний підхід, визначальним елементом якого є введення у процес оподаткування всебічного та широкоохоплюючого декларування доходів громадян, а в сучасних умовах – це використання електронного декларування електронного декларування із застосуванням відповідних сервісів, що значно посилить результативність контролю держави за сплатою ПДФО, це також дасть можливість вчасно мати правильну інформацію про оподаткування даного об'єкта й інших ендогенних чинників ПДФО.

При цьому треба мати на увазі можливі загрози цих нововведень, особливо у процесі ускладнення адміністрування ПДФО у рамках збору й обробки інформації, яка подається у деклараціях [1]. Для продуктивного утримання ПДФО на основі широкого введення електронного декларування вкрай важливе впровадження сучасних різноманітних цифрових технологій, наприклад, таких як використання електронної онлайн-форми адміністрування ПДФО, у якій закладений механізм перевірки декларацій по ризикам об'єкта оподаткування та нарахування суми податку.

У плані віднаходження шляхів детінізації української економіки необхідно використовувати комплексний підхід, основною ознакою якого повинно стати введення у практику оподаткування всебічного та широкоохоплюючого декларування доходів громадян, а в сучасних умовах – це проведення електронного декларування, застосовуючи необхідні сервіси. Це однозначно посилить результативність контролю держави за оподаткуванням та повнотою сплати ПДФО, тому що дасть змогу мати

правдиву інформацію, яка стосується самого об'єкту оподаткування та інших ендогенних чинників ПДФО.

При цьому треба мати на увазі також можливі загрози нововведень, особливо в розумінні виникнення ускладнень у процесі адміністрування ПДФО через збір і обробку інформації, яка подається в деклараціях [1]. Для того, щоб адміністрування ПДФО було більш ефективним при повному електронному декларуванні вкрай важливо запроваджувати сучасні цифрові технології. Наприклад важливо застосовувати автоматизовані онлайн-форми для адміністрування ПДФО і які мають вбудований механізм для перевірки декларацій по ризикам та можна автоматично розрахувати суму податку.

Найбільшою мотивацією створення реальної заінтересованості податкоплатників бути справжніми і повноцінними учасниками реальної економіки, безумовно, кожен податкоплатник має усвідомити особисту приналежність до створення фінансових ресурсів для виробництва суспільних благ і саме така система мислення повинна бути сформована й закладена в політику соціально-економічного розвитку країни. Отже, питання по формуванню такої заінтересованості потребує аналізу існуючої моделі нарахування та сплати ПДФО у сенсі локації сплаченого податку і місця споживання суспільних благ податкоплатником. Це питання надзвичайно актуальне для сільських, селищних громад та громад маленьких міст.

Недосконалість системи оподаткування ПДФО витікає з того, що по цей податок відноситься до місцевих бюджетів за податковою адресою, а споживання значної кількості суспільних благ на місцях податкоплатниками здійснюється за місцем їхнього проживання. Інакше, у певних умовах податкоплатники фінансують територіальну громаду за місцем своєї роботи, де сплачуються оподатковані доходи. У великих містах бюджети фінансуються в рамках оподаткування фізичних осіб, які тут працюють, але не усі тут проживають. Як правило, бюджети невеликих приміських територіальних громад, де такі податкоплатники реально мешкають, а значить і одержують соціальні блага, не мають фінансування в плані ПДФО від таких

податкоплатників.

Безумовно, фінансово логічним і справедливим для платників є зарахування ПДФО якраз до бюджету тієї територіальної одиниці, яка забезпечує своїх мешканців соціальними благами, тому що саме у таких умовах хоча у певній мірі реалізуються економічні інтереси податкоплатників. Хоча по іншому, віднесення ПДФО якраз до громади, яка створила для своїх мешканців робочі місця, є своєрідним стимулом до розвитку бізнесових структур на місцях.

Компромісним варіантом зарахування утриманого податку на доходи громадян може бути його рівноцінне зарахування розміром 50% на 50 % за місцем фактичного отримання доходів та місцем проживання, а отже і отримання суспільних благ. Але такий підхід до зарахування податку значно вносить певні труднощі у процес адміністрування цього податку.

Аналізуючи дохідну складову добробуту населення необхідно виділити такі чинники як мінімальна заробітна плата та прожитковий мінімум. В Україні існує позитивна тенденція до періодичного перегляду розміру мінімальної зарплати, яка виступає державною соціальною гарантією в оплаті праці та розподілу державного базового соціального стандарту – прожиткового мінімуму. При реформуванні соціальної сфери ці фактори виступають основою зростання рівня добробуту населення згідно з сучасними реаліями. Звичайно методика обрахування розміру прожиткового мінімуму вимагає суттєвих змін на базі втілення зарубіжного досвіду по структурі основних елементів цього показника та ще й з обов'язковим періодичним його уточненням, зважаючи на рівень інфляції.

Обрахування розміру прожиткового мінімуму в країнах-членах ЄС вказує на застосування значно вищих соціальних стандартів по задоволенню реальних потреб якраз різних прошарків населення. При втіленні зарубіжного досвіду у вітчизняну практику окремі фахівці рекомендують приклад законодавства такої країни як Польща при визначенні «споживчого кошику», у якому фіксуються для різних груп населення чотири категорії

мінімального споживання. Учений О. М. Левада зазначає, що «відмітною рисою польської практики вимірювання рівня споживання населення є застосування бінарного підходу за національною методологією і методологією ЄС, що надає достовірні результати оцінки соціально-економічного стану населення та поглиблену інформацію щодо вартості життя в країні» [27]. Такий підхід може бути дієвим інструментом для підняття значення прожиткового мінімуму в утриманні ПДФО.

Демографічні чинники також набувають великого значення, адже воєнні дії наносять деструктивний вплив на усю економіку у тому числі і на податкову систему. Останні статистичні дані свідчили, що у травні 2024 року в Україні проживали менше 29 млн мешканців у порівнянні з даними на початок 2022 року – це майже 38 млн жителів, «з цих 29 млн осіб: 17 млн – це економічно неактивне населення (8 млн пенсіонери + 2,7 млн пенсіонери, що продовжують працювати; 4,8 млн – діти у віці до 15 рр.) та 12 млн – економічно активне населення (9,19,5 млн – зайняті, 2,52,9 – не мають роботи)» [67].

Найбільш важливими заходами держави у сфері демографічних чинників має бути політика широкої підтримки громадян, які постраждали від війни та заходи, спрямовані на всебічне стимулювання щодо повернення в Україну її громадян.

Заходи держави що стосувалися б вимушених мігрантів, громадян постраждалих від військових дій мають передбачати:

- програми надання житла особам, що втратили своє житло внаслідок воєнних дій;
- розбудова на територіях громад додаткової соціальної інфраструктури, внаслідок додаткового соціального навантаження внутрішньо переміщеними особами як-то шкіл, дитячих садків, лікарень, торгівельних закладів, що дасть також додаткові робочі місця;
- навчально-кваліфікаційні програми для вимушених переселенців задля їх подальшого працевлаштування;

- заохочення установ, організацій та підприємств для працевлаштування вимушених переселенців, які постраждали від військових дій шляхом надання податкових пільг, наприклад, можна знизити таким підприємствам ставку податку на прибуток.

Отже, держава, здійснюючи політику, пов'язану з повоєнним відновленням, повинна впливати на демографічні чинники ПДФО через демографічне відновлення структури населення України, тобто по суті на зростання числа економічно активного населення, яке будучи зайнятим приведе до зростання податку на доходи громадян.

Що стосується політичних та правових чинників ПДФО тут потрібне законодавче визначення змін у податковому законодавстві у сфері даного податку, тобто при зміні процесу сплати та зарахування ПДФО до бюджетів різних рівнів по критерію місця проживання, а також застосовувати удосконалені методики обчислення прожиткового мінімуму на основі європейських практик.

У сфері організаційних та інформаційно-технологічних чинників надважливо розуміти їх надзвичайну актуальність в умовах сучасних цифрових трансформацій. Учений-економіст Л.І. Марченко зазначає, що «..імплементация цифрових технологій фіскального адміністрування в діяльність податкових органів і платників податків виступає основою новітньої парадигми фіскальної політики в умовах цифрової трансформації суспільства..» [38].

Більше того, саме використання цифрових технологій сьогодні прискорює усі фінансові та податкові процеси та виступає умовою для повоєнної розбудови України. Це свідчить про необхідність використання цифрових технологій, тому що воно дає можливість фінансовим та податковим органам оперативно реагувати на виклики і використовувати необхідні як прямі, так і непрямі методи контролю за всіма процесами, пов'язаними з обрахунком та утриманням податку на доходи фізичних осіб.

Серед непрямих методів контролю за підприємствами та установами з

метою зменшення їх тінізації необхідно спонукати банки та інші структури до ефективного нагляду. Банківські установи повинні відслідковувати незрозумілі транзакції, до прикладу комунальні підприємства мають відстежувати у звітах явище високого зростання витрат на енерго- та водопостачання, якщо у звітах компанії не показують зростання обсягів виробництва та подавати таку інформацію до державних органів контролю.

Як уже зазначалось що запровадження загального електронного декларування доходів громадян на базі цифрової онлайн-форми адміністрування ПДФО, де можна перевіряти декларації, повноту і достовірність інформації, здійснювати автоматичний розрахунок суми податку вкрай необхідне для адміністрування податку.

Таке декларування повинно бути максимально автоматизоване, щоб до нього підключалися усі надходження, нерухомість, всі витрати. При прискоренні діджиталізації для цього або певний додаток до телефону, де можна було б бачити свої доходи, витрати та кінцево формувати декларацію для подання в податковій структурі.

Водночас, надзвичайно важливою умовою удосконалення адміністрування ПДФО є створення такого організаційного та інформаційно-технологічного, якому властивий ефективний захист особистої інформації та належна кібербезпека. Безумовно необхідні сервіси та чатботи, котрі б допомагали населенню зрозуміти чи потрібно йому сплачувати податки, яким чином обраховувати належні суми податків та яким є процес подачі податкових декларацій та виплат по ним. Такого роду окремий сервіс можна було б прив'язати до платформи ДІА і кожен громадянин міг би побачити суми нарахованих йому податкових платежів, побачити чи є в нього заборгованості, а ще завантажити в застосунок потрібні документи, щоб безпосереднього не звертатись до органів податкової служби. Таким чином, все вище наведене дасть можливість укріпити бюджетний результат та зміцнити регулятивний вплив ПДФО в Україні.

Висновки до третього розділу

В Україні наявна система пропорційного оподаткування не враховує суттєвої різниці у розшаруванні доходів фізичних осіб і це може підвищувати ризики опинитися за межею бідності при настанні форс-мажорних обставин, що особливо актуально під час воєнного стану.

Удосконалення податку на доходи фізичних осіб в Україні повинно базуватися на основі аналізу зарубіжного досвіду та української практики. У цьому сенсі надзвичайно дієвими стимулами збалансування впливів податку на доходи фізичних осіб сьогодні може бути удосконалена система пропорційного оподаткування з пристосованою до неї новою податковою соціальною пільгою, а на віддалену стратегічну перспективу – модель прогресивного оподаткування.

Сьогодні для згладжування розшарування населення за рівнем доходів, можна змінити законодавчу норму, яка стосується порядку обчислення граничного розміру доходу з метою використання податкової соціальної пільги та норми яка стосується також порядку розрахунку суми цієї пільги.

А в подальшій перспективі, стратегічно удосконалення ПДФО має здійснюватися через багатоступеневу прогресію ПДФО на основі розшарування населення за рівнем доходу при відмові від податкової соціальної пільги. А визначення проміжків такого розшарування або стратифікацію необхідно здійснювати через розподіл громадян за рівнем доходу у формі заробітної плати, окремі страти як групи податкоплатників визначати по розміру мінімальної зарплати як державної гарантії в оплаті праці. Якщо ПДФО є інструментом соціального вирівнювання громадян по добробуту, то саме такий підхід дає можливість знаходити тенденції зменшення регулятивного впливу ПДФО на добробут громадян України.

Більш ефективна реалізація фіскальної та регулюючої функцій податку на доходи громадян дає можливість впливати на чистий дохід громадянина, а також здійснювати різне за обсягами навантаження на індивідуальні доходи

громадян як в умовах сьогодення, так і в часи повоєнної відбудови.

У післявоєнній перспективі бажано в практичному сенсі щодо вбудованих чинників ПДФО, здійснити такі заходи спрямовані на формування різних рівнів податкового тягара на доходи громадян як розшарування доходів з метою оподаткування на активні та неактивні, а серед перших виділяти в першу чергу трудові, орієнтуючись на визначальне джерело такого доходу – заробітну плату, а також зміну пропорційної системи на прогресивну модель оподаткування ПДФО та використання різного за розмірами податкового навантаження на індивідуальні доходи громадян у формі зарплати, скасувавши при цьому податкову соціальну пільгу.

У перспективі зміцнення фінансальних та зростання регулюючих впливів ПДФО в сфері дії екзогенних чинників необхідно здійснювати на основі існуючої класифікації з виокремленням таких складових:

- економічних, тобто детінізації, зміни прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати;
- демографічних, тобто програм повернення мігрантів та їх підтримки;
- соціокультурних, тобто формування податкової культури та податкової свідомості населення;
- політичних та правових, тобто законодавче закріплення змін в податковому законодавстві у сфері ПДФО;
- організаційних та інформаційно-технологічних складових, тобто втілення повного декларування доходів; використання електронної онлайн-форми адміністрування ПДФО;
- всебічна діджиталізація відносин між державою та платником;
- розбудова сервісів та чатботів.

Втілення в життя вищенаведеного створить підґрунтя для зміцнення фінансового та посилення регулюючого впливів ПДФО.

ВИСНОВКИ

Узагальнення теоретичних підходів вітчизняних та зарубіжних учених, визначення підходів у з'ясуванні соціально-економічних характеристик податку на доходи фізичних осіб, сутнісного змісту основних понять, пов'язаних з цим податком дозволили розкрити його сутнісну природу та впливи або ефекти. У сучасному розумінні податок на доходи фізичних осіб виступає як визначений законом обов'язковий платіж кожної фізичної особи (громадянина) до бюджетів різних рівнів, а сам обов'язок сплачувати податок виникає у податкоплатника при одержанні ним доходу і який виступає згідно існуючого законодавства об'єктом оподаткування.

Фіскальний вплив податку на доходи фізичних осіб – це грошовий результат від надходжень цього податку до державного та місцевих бюджетів залежно від впливу чинників, які безпосередньо закладені у механізм стягнення податків з громадян та певних податкових заходів. Регулятивний вплив податку на доходи фізичних осіб – це результат ефекту грошового тягара ПДФО на чистий дохід особи-податкоплатника та використання необхідних податкових заходів. Податковий вплив – це у цілому система одержаних економічних та соціальних наслідків, які з'являються внаслідок реалізації податком його функцій та впливу податкових заходів при його утриманні. А податкові заходи – це ті, які застосовуються у податковій системі щоб впливати на найважливіші елементи податків, наприклад, на їх достовірність, своєчасність, величину та розмір.

Утримання податку на доходи фізичних осіб у сенсі реалізації його фіскальної функції однозначне та зрозуміле, водночас, регулююча функція є змістовно ширшою та реалізується у стимулюючій, стримуючій і компенсаційній формах. Сутнісно, сам податок на доходи фізичних осіб у процесі його практичного застосування має в собі внутрішньо протилежні конкуруючі цілі.

Теорія і практика застосовують класифікацію доходів згідно загальнооекономічного підходу та класифікацію доходів громадян для оподаткування. Доходи виступають як грошові та інші надходження в матеріальній та нематеріальній формах, які отримані податкоплатником упродовж певного часу з різних джерел на території України та за кордоном. Класифікація доходів громадян для цілей оподаткування, як правило, розмежовує їх за такими критеріальними ознаками: етап формування, належність до оподаткування, резидентський статус, джерело отримання, критерій прикладених зусиль. Розмежування за останнім критерієм на активні (трудові, бізнесово-комерційні) та неактивні (пасивні, інвестиційні) дає можливість виділити певні групи доходів фізичних осіб з ціллю подальшого їх оподаткування.

Оцінка впливу податку на доходи фізичних осіб на ресурси бюджетів дозволила показати тенденції, що стосуються збільшення фіскального результату ПДФО у доходах зведеного бюджету України впродовж останніх років. В історії сучасної України можна виділити три основні етапи становлення та розвитку ПДФО у бюджетах різних рівнів згідно із змінами у сфері міжбюджетних відносин в державі і при цьому податок на доходи фізичних осіб виступає потужним джерелом фінансування даних бюджетів.

Аналіз регулюючого впливу податку на доходи громадян засвідчив зниження віддачі ПДФО через використання зменшених ставок оподаткування та існування податкової \знижки та соціальної податкової пільги і це також свідчить про зниження регулюючого впливу ПДФО. На реалізацію регулюючої функції ПДФО впливають такі чинники: розміри доходів фізичних осіб; реальне навантаження ПДФО; доступність податкової соціальної пільги; масштаби тіньової економіки; ВВП; мінімальна зарплата.

Удосконалення ПДФО в Україні у майбутньому може бути пов'язане з формуванням прогресивної шкали оподаткування таких доходів у формі заробітної плати в залежності від рівня розшарування населення по доходам та застосування різних визначених ставок для інших ніж зарплата доходів.

Застосування декількох ступенів прогресії в оподаткуванні зарплати дозволить перекласти податковий тягар ПДФО з менш заможних прошарків населення на більш захищені та забезпечить надходження до бюджету ПДФО суттєво більші ніж за пропорційною моделлю оподаткування і при цьому створить більш ефективний регулюючий та фіскальний вплив.

Укріплення фіскального та посилення регулюючого впливів ПДФО у сучасних умовах та на стратегічну перспективу повинно відбуватися з урахуванням зовнішніх та внутрішніх чинників. Сьогодні вдосконалення ПДФО потребує визначення диференційованого граничного розміру доходу, щоб використовувати базову податкову соціальну пільгу та окремо податкову соціальну пільгу «на дітей».

У подальшій перспективі в рамках стратегічних підходів необхідно буде розмежовувати доходи з метою оподаткування на активні та неактивні, переходити з пропорційної шкали оподаткування ПДФО на прогресивну та застосовувати різне за розмірами податкове навантаження на індивідуальні доходи громадян у формі заробітної плати, скасувавши при цьому податкову соціальну пільгу. А зміцнення фіскальних та зростання регулюючих впливів ПДФО у сфері дії зовнішніх чинників необхідно здійснювати по таким групам окремих чинників як економічні (це зміни прожиткового мінімуму й мінімальної заробітної плати та детінізація); демографічні (підтримка постраждалих від воєнних дій та повернення мігрантів, які вимушені були покинути країну); політико-правові; соціокультурні; організаційні та інформаційно-технологічні.

Реалізація заходів у сферах дії вище названих чинників дозволить створити підґрунтя для укріплення фіскального та значного посилення регулюючого впливів податку на доходи фізичних осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Актуальні проблеми реформування оподаткування доходів фізичних осіб в Україні. *Національний інститут стратегічних досліджень*. 2019. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/socialnapolitika/aktualni-problemireformuvannyaopodatkuvannyadokhodivfizichnikh>
2. Андрущенко В. Л. Податкові системи зарубіжних країн: навч. посіб. Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. 210 с.
3. Бак Н.А. Фіскальна результативність адміністрування ПДФО в Україні та напрями її поліпшення. *Приазовський економічний вісник*. Вип. 3(20). 2020. С. 211-219. http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/3_20_ukr/38.pdf
4. Баранник Л. Б., Соломка Я.А. Аналіз фіскальної ефективності стягнення податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2017. № 4. С. 113–123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2017_4_16.
5. Безверхий К.В. Облік і звітність розрахунків за податком на доходи фізичних осіб. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 5. С. 27-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2015_5_5
6. Богуславська А.О., Набатова Ю.О. Фактори впливу на обсяги податкових надходжень місцевих бюджетів. *Ефективна економіка*. 2017. Вип. 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5773>
7. Бюджетний кодекс України. Редакція від 06.10.2016, підстава 1509 19. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/245617\>
8. Волохова І. Формування доходів бюджетів за рахунок податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Трансформаційна економіка*. 2023. №3 (03). С. 10-15.
9. Гайдай В.І. Механізм державного регулювання ПДФО в умовах децентралізації влади в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 17. С. 69-74.

- 10.Гнидюк І. В., Уманець Л. В., Гончаренко Т. В. Оцінка податку на доходи фізичних осіб як фіскального показника. *Бізнес Інформ*. 2021. № 2. С. 279-285. URL: <https://doi.org/10.32983/2222445920212279285>
- 11.Гуріна Н.В. Економічна сутність доходів та їх класифікація: проблеми і шляхи вирішення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 12. Ч. 1. 2015. С.203–205. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_12/51.pdf
- 12.125. Дахнова О.Є., Каплата Н.В. Фіскальна ефективність податку на доходи фізичних осіб в Україні. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 30. С. 407- 410.
URL: http://www.marketinfr.od.ua/journals/2019/30_2019_ukr/63.pdf
- 13.Демиденко Л. М., М.М. Тюріна Оподаткування доходів громадян в Україні: фіскальні новації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №16. С. 45-48.
- 14.Десятнюк О.М., Марченко Л.І. Науково-методичні детермінанти податкової політики в умовах трансформації національної економіки. *Світ фінансів*. 2021. №4. С. 8–19. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1473/1479>
- 15.Десятнюк О.М., Ткачик Ф.П., Марченко Л.І. Особливості податкової гармонізації в Європейському Союзі в умовах турбулентності. *Наукові праці НДФІ*. 2022. Вип. 1. С. 24–33. URL: https://npndfi.org.ua/docs/NP_22_01_024_uk.pdf
- 16.Десятнюк О.М., Ткачик Ф.П. Роль податкового потенціалу в розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Світ фінансів*. 2021. № 1. С.77-88. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1418/1424>
- 17.Діброва О.Л. Податок на доходи фізичних осіб в аспекті іманентних функцій. *Економічний розвиток держави, регіонів та підприємств: проблеми та перспективи : матеріали IV міжнар. наук.практ. інтернет-конф. молодих вчених, 2829 квітня 2021 р. Львів : НУ «ЛП», 2021. С.44–45.*

- 18.Діброва О. Л. Оподаткування доходів фізичних осіб в контексті внесених змін до Податкового кодексу України. Економічний і соціальний розвиток України в ХХІ столітті : національна візія та виклики глобалізації: матеріали ХІІ міжн. наук.практ. конф. молодих вчених 26–27 бер. 2015 р. Тернопіль: Астон, 2015. С. 144–145
- 19.Діброва О. Л. Оподаткування доходів фізичних осіб в умовах воєнного стану в Україні. *Наукові проблеми господарювання на макро-, мезо- та мікроекономічному рівнях* : матеріали ХХ міжнар. наук.практ. конф. 14-15 квіт. 2022 р. Одеса: ОНЕУ, 2022. С.92–93.
- 20.Довгалюк В.В, Левик О.С. Результати дослідження справляння ПДФО в Україні. *Науковий вісник Державного університету «Житомирська політехніка»*. 2022. Вип. 12. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wpcontent/uploads/2022/12/216.pdf>
- 21.Дулік Т.О., Александрюк Т. Ю. Сучасна система управління оподаткуванням в Україні та її роль у процесі формування доходів бюджетів держави. *Вісник ДДФА*. 2015. № 1. С. 144-153.
- 22.Дутова Н. В. Лесік Є.С. Оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: проблеми та вдосконалення на базі досвіду зарубіжних країн. *Економіка і організація управління*. 2019. Вип. 1. С. 43-52. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eiou_2019_1_7
- 23.Задорожня Л. А. Регулятивна ефективність персонального прибуткового податку: приклад України : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Ірпінь, 2017. 266 с.
- 24.Законодавство України. Верховна Рада України : вебсайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
- 25.Зінкевич А. В. Світові тенденції здійснення податкового контролю: досвід для України. *Бухгалтерський облік, аналіз та аудит*. 2020. Вип. 47. С. 180-185. URL: <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/17326/1/2.pdf>.

- 26.Кміть В. М., Руденко В.О. Оцінка ефективності ПДФО та його роль у бюджеті Львівщини. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Сер. Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2019. № 28. С. 147-153.
- 27.Леванда О. М. Порівняльний аналіз підходів до стандартів життя: Україна і Польща. *Проблеми економіки*. 2019 № 2 (40). URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problemsofeconomy20192_0-pages15_24.pdf
- 28.Лободіна З. М. Податок на доходи фізичних осіб як інструмент впливу на соціально-економічний розвиток держави. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Сер. «Економіка». 2017. № 6 (34). С. 5-57.
- 29.Лободіна З. М. Шляхи посилення фіскальної та регулюючої функцій податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2020. Том 62. № 1. С. 142-151.
- 30.Логвіновська С.І., Кир'язова Т.І. Вплив податку на доходи фізичних осіб на формування доходів бюджету України. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. №12. URL: <http://efp.in.ua/uk/journalarticle/1218>
- 31.Логвіновська С.І. Механізм справляння податку на доходи фізичних осіб в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3101>
- 32.Логвіновська С.І. Фіскальне значення податку на доходи фізичних осіб на формування доходів бюджетів України. *Цифрова економіка та економічна безпека*. 2023. Вип. 8(08). URL: <http://dees.iei.od.ua/index.php/journal/article/view/256>
- 33.Лютий І. Моташко Т. Доходи населення та їх роль у формуванні фінансових ресурсів держави. *Світ фінансів*. № 2. 2011. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18952/1/%D0%9B%D1%8E%D1%82%D0%B8%D0%B9%20%D0%86..pdf>

- 34.Лютий І.О. Доходи населення та їх роль у формуванні фінансових ресурсів держави. *Світ фінансів*. 2011. № 2. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/18952/1/%D0%9B%D1%8E%D1%82%D0%B8%D0%B9%20%D0%86..pdf>
- 35.Мартинюк І.В., Коцюрубенко Г.М. Доходи населення та їх роль у формуванні податкової складової доходів бюджетів в Україні. *Ефективна економіка*. 2023. № 6 URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1695>
- 36.Мартинюк І. Податок на доходи фізичних осіб: фіскальні та соціальні аспекти. *Економіка та суспільство*. 2023. № 56 URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3006>
- 37.Масленніков Є.І. Гусєв А.О. Податок на доходи фізичних осіб в Україні: поточний стан та шляхи реформування. *Економіка та управління національним господарством*. 2020. Вип. 57. С.47-50. URL: http://bses.in.ua/journals/2020/57_2020/10.pdf
- 38.Марченко Л.І. Новітня парадигма фіскальної політики в умовах цифрової трансформації суспільства : автореф. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Тернопіль, 2023. 21 с. URL: https://www.wunu.edu.ua/svr/svr_D/marchenko/Aref_Marchenko.pdf
- 39.Мельник В. М. Оподаткування : наукове обґрунтування та організація процесу : монографія. Київ : «Комп'ютерпрес», 2006. 66 с.
- 40.Райнова Л. Б. Оподаткування доходів фізичних осіб в контексті соціальної справедливості та ефективності : дис. ... канд. екон. наук : 08.00.08. Київ, 2019. 298 с.
- 41.Рекова, Н. Ю., Тельнова Г.В., Кислюк А.П. Система інструментів механізму регулювання волатильності податкових надходжень України до 2020 р. *Науковий вісник Полісся*. 2018. № 3 (15). С. 96-103.
- 42.Рядінська В.О. Становлення та розвиток системи оподаткування доходів фізичних осіб в Україні: фінансово-правові проблеми : монографія. Київ : «МП Леся», 2014. 464 с.

43. Сідельникова Л.П., Малюжець О.І. Прогнозування потенційних можливостей бюджету щодо мобілізації податкових надходжень. *Економіка та суспільство*. 2019. №20. С. 667–674. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/58>
44. Сідельникова Л. Поведінкові чинники реалізації парадигми прямого оподаткування в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2806>
45. Сідельникова Л.П. Фіскальний потенціал податкової системи у механізмі регулювання економічного розвитку. *Приазовський економічний вісник*. 2019. № 5 (16). С. 317–323. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2019/5_16_uk/56.pdf
46. Слатвінська М. О. Ключові проблеми податкової системи та напрями їх усунення. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 21. С. 621-625. URL : <http://globalnational.in.ua/archive/212018/118.pdf>
47. Слатвінська М. О. Фіскальна політика: теорія, методологія, практика: монографія. Одеса : Атлант, 2018. 462 с.
48. Соколовська А. М. Податкова система України: теорія та практика становлення: монографія. Київ : Знання, 2004. 454 с.
49. Сомова В.В. Удосконалення оподаткування в контексті розподілу доходів фізичних осіб : автореф. дис ... канд. екон. наук : 08.00.08. Харків, 2015. 20 с.
50. Податкова система : навч. посіб. / Волохова І. С., Дубовик О. Ю., Слатвінська М. О. та ін. ; за заг. ред. Волохової І. С., Дубовик О. Ю. Харків : «Діса плюс», 2019. 402 с.
51. Податкова система : навч. посіб. / Лютий І. О., Демиденко Л. М., Романюк М. В. та ін. ; за ред. Лютого І. О.. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 456 с.

- 52.Податкова система : навч. посіб. / Ю. Б. Іванов, В. Ф. Тищенко, О. Є. Найдено та ін. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2018. 408 с.
- 53.Податковий Кодекс Канади від 1985 року з подальшими змінами.
URL : <http://lawslois.justice.gc.ca/eng/acts/i3.3/>
- 54.Податковий кодекс України : редакція від 02.12.2010 № 2755-VI. Верховна Рада України : вебсайт. URL: http://kodeksy.com.ua/podatkovij_kodeks_ukraini/statja14.htm
- 55.Податковий кодекс Швеції від 1999 року з подальшими змінами
URL: <http://lawslois.justice.gc.ca/eng/acts/i3.3/>
- 56.Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин : Закон від 28.12.2014 № 79-VIII: URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/7919/paran2#n2>
- 57.Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28 грудня 2014 року № 71VIII
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/7119#Text>
- 58.Про внесення змін Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи : Закон України від 28.12.2014р. № 71VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/71-19>.
- 59.Про Державний бюджет України на 2023 рік : Закон України : вебсайт.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/271020#Text>
- 60.Про оподаткування доходів фізичних осіб : Закон Болгарії URL: <http://lex.bg/laws/ldoc/2135538631>
- 61.Про податки на доходи фізичних осіб : Закон Іспанії від 29 листопада 2006 № 35/2006. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOEA200620764&p=20131226&tn=0>
- 62.Про податок з доходів фізичних осіб : Закон України від 22.05.03 № 889-IV. Державна фіскальна служба України : вебсайт. URL:

- <http://sfs.gov.ua/zakonodavstvo/podatkov zakonodavstvo/zakoni-ukraini/arhivzakoniukraini/zakoniukrainiza2003rik/print42255.html>
63. Овчинніков А.В. Державне податкове регулювання як фактор соціального розвитку України: теоретичний аспект. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2018. № 3. С. 88-99. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2018_3_11.
64. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/uk>
65. Офіційний сайт Державної Казначейської служби України URL: <https://www.treasury.gov.ua/>
66. Офіційний сайт Європейського Союзу. URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs/tedb/splSearchForm.html
67. Офіційний сайт державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
68. Ткачик, Ф.П., Валігура, В.А., Дмитрів, В.І. Фіскально-регулюючий потенціал податку на доходи фізичних осіб. *Економіка та суспільство*. 2021. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/602/576>
69. Чижевська Л.В., Лозинський Д.Л. Словник економічних термінів : економічна теорія, бухгалтерський облік. / за ред. проф. Ф.Ф. Бутинця. Житомир : ЖДТУ, 2011. 160 с.
70. Шапошнікова Н.Н. Визначення категорії пасивного доходу у податковому праві. Наукові записки інституту законодавства Верховної Ради України. 2020. Випуск 2. URL: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nzizvru/2010_2/p2_8.html.
71. Швабій К.І. Оподаткування доходів населення: проблеми науки і практики : монографія. Ірпінь : Національний університет ДПС України, 2009. 296 с.
72. Юрчик Г.М. Доходи населення: теоретичний аспект, структурно динамічні особливості формування в Україні. *Вісник Національного*

університету водного господарства та природокористування. Сер. «Економічні науки». 2022. Вип. 4 (100). С. 222-240.

- 73.Юрчишена Л. В. Податок на доходи фізичних осіб: механізм стягнення та джерело доходу бюджету України. *Фінанси, облік, банки*. 2016. № 1 (21). С. 215-224.
- 74.Як змінювалася чисельність Збройних сил України. Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/10/14/infografika/bezpeka/yak-zminyuvalasya-chyselnist-zbrojnyx-syl-ukrayi>
- 75.Campbell R. McConnell, Stanley L. Brue Economics: principles, problems, and policies. 2009. URL: https://library.nlu.edu.ua/POLN_TEXT/SENMK/economics_mcconnell.pdf